

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2017

Lucie Nývltová

Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií

Postoje studentů oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti

Lucie Nývltová

Bakalářská práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Nývltová**
Osobní číslo: **Z14352**
Studijní program: **B5350 Zdravotně sociální péče**
Studijní obor: **Zdravotně-sociální pracovník**
Název tématu: **Postoje studentů oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti**
Zadávající katedra: **Katedra porodní asistence a zdravotně sociální práce**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Studium literatury, sběr informací a popis současného stavu řešené problematiky.
2. Stanovení cílů a metodiky práce.
3. Příprava a realizace výzkumného šetření dle stanovené metodiky.
4. Analýza a interpretace získaných dat.
5. Zhodnocení výsledků práce.

Rozsah grafických prací: dle doporučení vedoucího

Rozsah pracovní zprávy: 35 stran

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

1. GROF, Stanislav. Lidské vědomí a tajemství smrti. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0177-5.
2. HAYES, Nicky. Základy sociální psychologie. 7. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0534-0.
3. HAŠKOVCOVÁ, Helena. Thanatologie: nauka o umírání a smrti. 2., přeprac. vyd. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-471-3.
4. KELNAROVÁ, Jarmila a Eva MATĚJKOVÁ. Psychologie: pro studenty zdravotnických oborů. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3270-1.
5. KÜBLER-ROSS, Elisabeth. O smrti a umírání: co by se lidé měli naučit od umírajících. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0911-9.

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Marie Macková, PhD.
Katedra porodní asistence a zdravotně sociální práce

Datum zadání bakalářské práce: 1. prosince 2015

Termín odevzdání bakalářské práce: 9. května 2017

prof. MUDr. Josef Fusek, DrSc.
děkan

L.S.

Mgr. Markéta Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 17. února 2017

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 01. 05. 2017

Lucie Nývltová

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala doc. PhDr. Marii Mackové, PhD. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné připomínky a věnovaný čas. Velké poděkování patří panu Vlastimilu Markovi za jeho moudré rady a v neposlední řadě také mojí rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá tématem postojů studentů oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti. Práce je rozdělena na část teoretickou a výzkumnou. Teoretická část definuje smrt, popisuje postoje ke smrti v průběhu dějin, současné postoje ke smrti a důstojnou smrt. Dále se zabývá problematikou postojů, jejich utvářením, změnou a měřením. Popisuje profesi zdravotně-sociálního pracovníka a studenty tohoto oboru. Výzkumná část bakalářské práce obsahuje sběr, prezentaci a vyhodnocení dat, které byly získány formou dotazníkového šetření.

KLÍČOVÁ SLOVA

Smrt, postoj, postoj ke smrti, zdravotně-sociální pracovník, student oboru Zdravotně-sociální pracovník

TITLE

Attitudes of health-social worker students towards death

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with topic of attitudes of health-social worker students towards death. Thesis is divided into two parts, theoretical and research. The theoretical part defines death, describes attitudes towards death throughout history, present attitudes towards death, and dignifies death. It also deals with issues of attitudes, their formation, change and measurement. It describes the profession of health-social worker and students in this field. The research part of the bachelor thesis contains the collection, presentation and evaluation of the data, which were obtained in the form of a questionnaire survey.

KEYWORDS

Death, attitude, attitude towards death, health-social worker, health-social worker student

OBSAH

I	Teoretická část.....	13
	Úvod.....	13
1	Cíle práce	14
2	Smrt.....	15
2.1	Vnímání smrti z pohledu víry	15
2.2	Postoje ke smrti v průběhu dějin.....	17
2.3	Současné postoje ke smrti	18
2.4	Důstojná smrt	19
2.4.1	Organizace pro důstojnou smrt a umírání.....	20
3	Postoj	21
3.1	Utváření a změna postoje	22
3.2	Funkce postoje	23
3.3	Vliv postojů na chování	23
3.4	Měření postoje.....	24
4	Zdravotně-sociální pracovník	25
4.1	Vzdělávání v oboru zdravotně-sociální pracovník.....	25
4.2	Osobností předpoklady zdravotně-sociálního pracovníka	26
4.3	Etika ve zdravotně-sociální práci	27
4.4	Studenti oboru zdravotně-sociální pracovník.....	28
II	Výzkumná část.....	30
5	Výzkumné otázky	30
6	Metodika výzkumu	31
6.1	Výzkumná metoda	31
6.2	Organizace výzkumu.....	32
6.3	Výzkumný vzorek	32
6.4	Zpracování získaných dat.....	35

7	Prezentace výsledků.....	36
8	Diskuze	74
9	Závěr	81
10	Použitá literatura	82
11	Přílohy.....	85

SEZNAM ILUSTRACÍ A TABULEK

Obrázek 1 Rozdělení respondentů dle pohlaví	33
Obrázek 2 Rozdělení studentů dle ročníku studia	34
Obrázek 3 Setkání studentů se smrtí během studia na vysoké škole	36
Obrázek 4 Jak na studenty zapůsobilo setkání se smrtí	37
Obrázek 5 Vliv setkání se smrtí na dosavadní vnímání smrti.....	38
Obrázek 6 Rozdělení studentů dle toho, zda se považují za věřící či nikoliv.....	39
Obrázek 7 Rozdělení studentů dle toho, zda jsou nebo nejsou pokřtění	40
Obrázek 8 Rozdělení studentů dle toho, zda jsou či nejsou praktikující věřící	41
Obrázek 9 Smrt je bezpochyby hrozivá zkušenost	42
Obrázek 10 Vyhlídka na mou vlastní smrt ve mně vzbuzuje úzkost.....	43
Obrázek 11 Vyhýbám se myšlenkám na smrt za každou cenu.....	44
Obrázek 12 Věřím, že po smrti budu v nebi	45
Obrázek 13 Smrt ukončí všechna moje trápení	46
Obrázek 14 Smrt by měla být nahlížena jako přirozená, nepopíratelná a nevyhnutelná skutečnost.....	47
Obrázek 15 Jsem rozrušený/á z konečnosti smrti.....	48
Obrázek 16 Smrt je vstupem na místo konečného uspokojení	49
Obrázek 17 Smrt nabízí možnost úniku z tohoto hrozného světa.....	50
Obrázek 18 Kdykoliv mi na mysl přijde myšlenka na smrt, snažím se ji odehnat.....	51
Obrázek 19 Smrt je vysvobozením z bolesti a utrpení	52
Obrázek 20 Snažím se nemyslet na smrt	53
Obrázek 21 Věřím tomu, že nebe bude mnohem lepší místo než tento svět	54
Obrázek 22 Smrt je přirozená součást života.....	55
Obrázek 23 Smrt je sjednocení se s Bohem a věčné blaho.....	56
Obrázek 24 Smrt přináší příslib nového a blaženého života	57
Obrázek 25 Smrti bych se nebál/a, ani ji nevítal/a	58
Obrázek 26 Mám intenzivní strach ze smrti	59
Obrázek 27 Zcela se vyhýbám myšlenkám na smrt	60
Obrázek 28 Téma života po smrti mě hodně znepokojuje.....	61
Obrázek 29 Fakt, že smrt bude znamenat konec všeho, tak, jak to znám, mě děsí	62
Obrázek 30 Těším se na znovushledání se svými milovanými, až zemřu.....	63
Obrázek 31 Pohlížím na smrt jako na úlevu od pozemského trápení.....	64

Obrázek 32 Smrt je jednoduše součástí procesu života.....	65
Obrázek 33 Vidím smrt jako přechod na věčné a požehnané místo.....	66
Obrázek 34 Snažím se nemít nic společného s tématem smrti.....	67
Obrázek 35 Smrt nabízí úžasné osvobození duše.....	68
Obrázek 36 Víra v posmrtný život mi při střetávání se smrtí dává pocit klidu.....	69
Obrázek 37 Vidím smrt jako úlevu z tíhy tohoto světa.....	70
Obrázek 38 Smrt není dobrá, ani špatná.....	71
Obrázek 39 Těším se na život po smrti.....	72
Obrázek 40 Trápí mě nejistota plynoucí z toho, že nevím, co přijde po smrti.....	73
Obrázek 41 Zjištěné postoje studentů ke smrti.....	74
Obrázek 42 Postoje studentů ke smrti - rozdělení dle ročníku studia.....	77
Obrázek 43 Postoje věřících a nevěřících studentů ke smrti.....	79
Tabulka 1 Zjištěné hodnoty v jednotlivých dimenzích.....	75

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

ČR	Česká republika
Sb.	Sbírka zákonů
Tzv.	Takzvaný
ZSP	Zdravotně-sociální pracovník

I TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD

Ač se téma mé bakalářské práce může zdát poněkud pochmurné, myslím si, že je důležité o této problematice přemýšlet a hovořit. Smrt se bezpochyby týká každého z nás, i když si to často neuvědomujeme nebo si to nechceme připustit. Každý den se rodí a umírají lidé v našem okolí i rodinách. V českých zemích je téma smrti, bohužel, stále dosti tabuizované, běžně se o tomto jevu v domácnostech nehovoří. O to víc jsou pak lidé překvapeni, když se se smrtí setkají osobně, ať už při umírání svých blízkých či sami smrtelně onemocní. Na druhou stranu je mezi námi mnoho těch, kteří se díky své profesi se smrtí setkávají často. Mezi ně patří například lékaři, zdravotní sestry nebo záchranáři. Já studuji obor Zdravotně-sociální pracovník, který díky svému zaměření na různé cílové skupiny obyvatel také nemá k tématu smrti daleko.

Je obecně známo, že populace stárne a přibývá starých, nemocných a umírajících lidí. Dle Českého statistického úřadu (2014) populace nad 50 let věku představovala na konci roku 2013 37,2 % z celkového počtu obyvatel ČR a lidé na 65 let věku a více představovali v daném roce 17,2 % z celkové populace. Počet zemřelých na 100 000 obyvatel činil v roce 2013 v České republice 1 038 osob. Nejvíce obyvatel umírá na zhoubné nádory, nemoci oběhové soustavy a nemoci dýchací soustavy. A právě těmto lidem může být v jejich těžkých chvílích života nápomocen zdravotně-sociální pracovník, jehož hlavním úkolem je uspokojování sociálních potřeb klienta. Ke kvalitnímu poskytování těchto služeb umírajícímu člověku je podle mého názoru nezbytně nutné, aby byl sám pracovník vyrovnán se smrtí jako takovou. A právě na postoje budoucích zdravotně-sociálních pracovníků ke smrti jsem se ve své práci zaměřila.

Teoretická část bakalářské práce se zabývá pojmem smrt, popisuje postoje ke smrti v průběhu dějin lidstva, současné postoje ke smrti a zabývá se důstojnou smrtí. Dále se zaměřuje na problematiku postojů, jejich utváření, změnu a měření. Poslední část teoretické části je věnována profesi zdravotně-sociálního pracovníka, vzdělávání v tomto oboru, etice ve zdravotně-sociální práci a studentům oboru ZSP. Výzkumná část je zaměřena na postoje studentů oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti. Ke zjišťování těchto postojů byl využit polostandardizovaný dotazník.

1 CÍLE PRÁCE

Teoretický cíl práce

Podat informace o problematice postojů ke smrti.

Výzkumný cíl práce

Hlavní cíl:

Zjistit postoje studentů oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti.

Dílčí cíle:

- 1) Zjistit, zda je rozdíl v postojích ke smrti mezi prvním a třetím ročníkem oboru Zdravotně-sociální pracovník.
- 2) Zjistit, zda je rozdíl v postojích ke smrti mezi věřícími a nevěřícími studenty oboru Zdravotně-sociální pracovník.

2 SMRT

Stanislav Grof (2009, s. 19) v úvodu své knihy píše, že „*umírání a smrt je pro každého člověka tím nejuniversálnějším a osobně nejvýznamnějším zážitkem. V průběhu života odcházejí naši příbuzní, přátelé, učitelé a známí, až nakonec i my sami staneme tváří v tvář vlastnímu biologickému zániku*“.

Každá kultura na světě se zabývá předmětem smrti a každá civilizace řeší otázky spojené s umíráním a smrtí. K základním principům lékařské, ošetrovatelské i sociální péče patří péče o terminálně nemocné a umírající pacienty. Podle kvality péče o umírající můžeme posuzovat vyspělost dané kultury (Kisvetrová, Kutnohorská, 2010, s. 212).

To, co člověka odlišuje od ostatních živočichů, je vědomí smrti. Tedy vědomí konečnosti našeho života a s tím i spojená touha svůj život nějak prodloužit. (Šiklová, 2013, s. 11 - 12). Z medicínského hlediska je smrt „*stav, kdy u člověka dochází k nezvratným změnám mozku, při nichž nastane selhání a zánik center řídících krevní oběh a dýchání*“ (Velký lékařský slovník, 1998 – 2017). Grof (2009, s. 24 – 25) uvádí, že tělesnou smrt neboli smrt mozku, můžeme chápat jako definitivní konec jakékoliv formy vědomí.

Lidský život je ohraničen zrozením a smrtí, ani jedno člověk nemůže volit. Jediné, co má člověk v životě opravdu jisté, je smrt. Život je člověku dán s podmínkou smrti (Haškovcová, 2007, s. 23).

2.1 Vnímání smrti z pohledu víry

Dle Českého statistického úřadu (2014) bylo při sčítání lidu v České republice v roce 2011 zjištěno, že k náboženské víře se hlásí pouhá pětina obyvatel, což je necelých 2,2 milionů lidí. Z toho se 1,5 milionu osob hlásí ke konkrétní církvi, náboženské společnosti nebo náboženskému směru. Více než 700 tisíc obyvatel uvedlo, že jsou věřící, ale nehlásí se k žádné konkrétní církvi ani náboženské společnosti. Absolutně nejzastoupenějším náboženstvím v České republice je křesťanství, do kterého spadá například Církev římskokatolická, Českobratrská církev evangelická a Církev československá husitská.

Křesťanství navazuje na židovství. V hebrejské Bibli (Starém zákoně) není vymezena přesná představa posmrtného života. Rané křesťanství se nezajímalo příliš o individuální smrt ani posmrtný život, nýbrž o perspektivu celého světa. Očekávalo se „nové nebe a nová země“. V Novém zákoně se píše o dvou teologických konceptech, které souvisejí s Ježíšovým vítězstvím nad smrtí. Prvním je „zmrtvýchvstání“ a druhým „vzkříšení“. Ježíš slibuje těm, kdo v něj věří, že „i kdyby zemřeli, nezemrou na věky“. V Bibli se též píše o smrti jako o spánku

končícím vzkříšením. Existují dva typy vzkříšení. První je k záchraně pro život a dočkají se ho ti, kteří konali v životě dobro. Ti, kteří páchali zlo, budou odsouzeni navěky (Ondračka, kol., 2010, s. 71 – 76).

Zejména v minulosti lidé křesťansky smýšlející věřili v existenci nebe a pekla. Nebe bylo plné jasných barev, krásné hudby a vůní. Peklo naopak plné utrpení, ohně a slz (Šiklová, 2013, s. 43). V časech dávno minulých lidé smrt vnímali jako předěl mezi krátkým, těžkým životem na zemi a věčným, rajským životem v nebi (Haškovcová, 2007, s. 23).

V dnešní moderní společnosti bývá naděje na posmrtný život často označována za iluzi, avšak stále je plno těch, kteří v něj věří (Ondračka a kol., 2010, s. 75 – 76).

V posmrtný život často věří i lidé, kteří se nehlásí k žádné náboženské víře. Jedním z důvodů může být klinická smrt a zkušenost blízkosti smrti, která jedince většinou velmi ovlivní v jeho dosavadním postoji ke smrti (Fialová, 2015, s. 12). Klinická smrt se definuje zástavou dechu a srdeční činnosti. Lidé, kteří mají zážitky blízkosti smrti, je popisují ve většině případů jako pozitivní. Společnými rysy těchto zážitků jsou: pocity míru a klidu, obtížnost popsání zážitku, vnímání léčebných zákroků, světlo v tunelu, setkávání se zemřelými příbuznými a přáteli, vliv zážitku na další život a nový pohled na smrt (Kupka, 2008).

O zážitcích souvisejících s náhlým ohrožením života nebo klinickou smrtí píše ve své knize i Stanislav Grof (2009, s. 183 – 191). Dle něj zážitky blízké smrti může prožít kdokoliv bez ohledu na věk, pohlaví, vzdělání či víru. Autor se zmiňuje kromě jiných fenoménů i o výskytu ověřitelných mimotělních zážitků. Jedná se o stav, kdy i přesto, že je člověk v bezvědomí, tak vnímá okolní prostředí. Dotyčný může své tělo pozorovat z výšky, vidí záchranné postupy lékařů, dokonce se může i volně „pohybovat“ po jiných místech, než kde se nachází jeho tělo. Velmi zajímavé výsledky přinesl výzkum K. Ringa, který ukázal, že lidé, kteří byli celoživotně nevidomí, dokázali v zážitku blízkosti smrti vidět okolní prostředí.

2.2 Postoje ke smrti v průběhu dějin

V průběhu dějin se postoje ke smrti měnily. Rituály, spojené se smrtí, měly za úkol zachovat, potvrdit a zabezpečit stávající stav společnosti (Kisvetrová, Kutnohorská, 2010, s. 212). Ariès (2000, s. 370) ve svém díle uvádí proměny čtyř psychologických prvků, které ovlivňují vývoj postojů ke smrti. Jsou to: vědomí sama sebe, obrana společnosti proti divokosti přírody, víra v posmrtný život a víra v existenci zla.

S tím, jak se v průběhu dějin vyvíjela lidská společnost, tak se vyvíjely i postoje ke smrti, rituály spojené se smrtí i přístup k umírajícím. Ariès (2010, s. 370 – 382) vše shrnuje do pěti modelů smrti:

- Ochočená smrt: jedná se o nejstarší model smrti, kdy smrt nebyla považována za tragickou událost, ale zkoušku společenství, jehož úkolem bylo zabezpečit přežití druhu. Od počátků lidské existence je smrt spojována s obřady a rituály, které se dají chápat jako forma obrany lidského druhu před silou přírody. V tomto modelu je posmrtný život především obdobím klidu a míru.
- Smrt sebe sama: tento model smrti se objevuje v 11. století a posouvá osud směrem k člověku. Smrt lidé začínají považovat za individuální záležitost, typické je v této době obracení na víru a pokání. Duše je v tomto období chápána jako nesmrtelná a smrt jí má vysvobodit. Mezi nejvýznamnější prvky tohoto modelu smrti patří zakrývání těla zemřelého a pořizování závěti.
- Smrt vzdálená i blízká: smrt, která byla kdysi blízká a důvěrná, se začíná člověku vzdalovat a jde z ní strach. Jedná se o období opětného zdivočení smrti. Objevuje se citová revoluce, kdy se do popředí dostává smysl pro bližního a s tím související smrt bližního, která je velmi bolestná a dramatická.
- Smrt blízkého: objevuje se v 19. století. Strach z vlastní smrti se mění na strach ze smrti milovaných osob, který vyvolává smutek, jenž se dříve potlačoval. Smíření a vyrovnání se se smrtí je náročnější než dříve. Představa posmrtného života se mění na místo společného znovusetkání lidí, které smrt odloučila.
- Převrácená smrt: objevuje se ve 20. století, lidé se chovají, jako by smrt neexistovala. O smrti se příliš nemluví. Lékařská technika umožňuje odsouvání smrti.

Haškovcová (2007, s. 23 – 25) upozorňuje na zřetelné rozdíly týkající se akceptace smrti v historickém kontextu lidských dějin. V dávných dobách byla smrt vnímána jako přirozená součást životního koloběhu a byla viditelná. Lidé umírali běžně doma, ale také na ulici, často

o hladu, ve špině a bez pomoci. Vzhledem k tehdejšímu bídnému stavu medicíny lidé stonali krátce a umírali rychle. Stejně jako my dnes, i tenkrát se lidé smrti báli, ale jinak. Tento svět totiž vnímali jako „slzavé údolí“ a smrt pro ně byla v podstatě vysvobozením, věřili v posmrtný život.

2.3 Současné postoje ke smrti

V dnešní době neexistuje jeden univerzální přístup ke smrti, ale máme několik modelů postoje ke smrti (Kisvetrová, Kutnohorská, 2010, s. 218). Viewegh (1981, s. 16 - 20) uvádí tři druhy postojů ke smrti: smrt jako tabu, smrt jako samota a smrt jako dovršení.

- Smrt jako tabu: pro západní průmyslovou civilizaci je v dnešní době typické kolektivní popírání smrtelnosti (Grof, 2009, s. 26). V roce 2011 agentura STEM/MARK vypracovala pro občanské sdružení Cesta domů průzkum, na základě kterého bylo zjištěno, že třetina populace nikdy nemluví se svými blízkými o smrti. Hlavními zjištěnými důvody jsou strach z vlastní smrti a opomíjení tohoto tématu v rodinách (Šiklová, 2013, s. 7). V naší společnosti je téma smrti tabu. Lidé nechtějí o smrti mluvit a instinktivně se tomuto tématu vyhýbají, neboť jim připomíná jejich vlastní smrtelnost. Smrt v mnohých lidech vyvolává pocit strachu a úzkosti, na čemž se podílí i fakt, že smrt je mimo naši smyslovou zkušenost (Kisvetrová, Kutnohorská, 2010, s. 218).
- Smrt jako samota: osamělé umírání, velmi často v neznámém prostředí a mezi cizími lidmi, je důsledek tabuizace smrti. Pro zdravotníky je péče o umírajícího pacienta podvědomě velmi náročná, a proto přítomnost u něj zkracují na minimální potřebnou dobu. Umírající člověk je tak izolován od okolní společnosti a tento fenomén se nazývá „sociální smrt“ (Viewegh, 1981, s. 18). Kübler-Rossová (2015, s. 17) uvádí, že umírání se stává osamělé a neosobní hlavně z toho důvodu, že lidé neumírají doma, ale ve zdravotnických nebo sociálních zařízeních, což kromě traumatizujícího umírání pacienta způsobuje i následnou neschopnost současné společnosti vyrovnat se klidně se smrtí.

Lidé umírající v západní společnosti postrádají především lidskou podporu. Tradiční forma rodiny v mnoha případech nefunguje, děti bydlí daleko od svých rodičů a důsledkem je často jen formální kontakt, a to i v době nemoci či dokonce umírání. Dalším důvodem osamocnění umírání je i to, že se sami sebe snažíme chránit před emočním stresem souvisejícím se smrtí (Grof, 2009, s. 26).

- Smrt jako dovršení: tento model smrti je velmi často spojen s vírou v Boha, který je pro věřícího zdrojem jistoty a vnitřního klidu. Člověk věří, že po smrti přejde jeho duše do nebe. Tato víra pomáhá člověku smířit se se smrtí a prožívat poslední okamžiky svého života beze strachu. Bohužel, jen malé procento lidí dnes prožívá svoji smrt jako důstojné zakončení života (Kisvetrová, Kutnohorská, 2010, s. 218).

2.4 Důstojná smrt

M. Kupka (2008, s. 22 – 23) si ve svém odborném článku klade otázku, co je to vlastně důstojná smrt. A upozorňuje na fakt, že dnešní generace lidí považuje za samozřejmé žít dlouho, šťastně, úspěšně a smrt si do svých životů moc „nepouštět“. Zatímco v jiných kulturách o své staré členy populace pečují, u nás je smrt stále velkým „strašákem“. Přesto, že se situace díky zřizování hospiců, kde hlavní myšlenkou je úcta k člověku a jeho životu, lepší, přesto je stále mnoho těch, kteří umírají v neosobním prostředí nemocnic.

Haškovcová (2007, s. 160 - 161) vidí důstojnost smrti v pečlivé a obětavé péči o člověka, s tím, že se ošetřující oprostí od vizuálních podob umírání, jako je kachexie nebo nemohoucnost nemocného. Za nejdůležitější prvek důstojné smrti považuje osobní blízkost druhého člověka. Ve své knize píše: „*Nikdo se nerodí sám a nikdo by neměl umírat sám.*“ Přítomnost blízkého je jeden z předpokladů důstojného umírání a smrti. Kupka (2008, s. 22 – 23) upozorňuje na to, že umírání doma mělo po staletí tradici a řídilo se vždy stejným scénářem. Každý z rodiny věděl, jaká je jeho role a co má dělat. Pečovat o umírajícího bylo naprostou samozřejmostí. Stejně tak i Šiklová (2013, s. 21) uvádí, že ještě v nedávné době bylo umírání a smrt běžnou součástí života všech. Lidé viděli umírat svoje babičky, dědečky, maminky, tatínky a další příbuzné či sousedy ze vsi. Smrt byla lidem mnohem blíž než je dnes.

Jako další důležitý předpoklad dobré a důstojné smrti vidí Šiklová (2013, s. 64 – 70) to, aby se blízcí umírajícího uměli zastavit a udělali si dostatek času. Důležité je umět naslouchat umírajícímu, a to i přesto, že nic neříká. Prostě s ním být. Někdy se stává, že umírající čeká na jakýsi souhlas od svých nejbližších, že smí odejít. Jak k příchodu (porodu), tak i k odchodu (smrti) člověk potřebuje čas. Neméně důležité pro důstojný odchod z toho světa je také místo, kde člověk umírá. Laici i odborníci se shodují na tom, že nejvhodnějším prostředím je domov umírajícího. Dalším vhodným místem jsou hospice, které v České republice fungují v posledních dvaceti letech a umožňují skloubit profesionální péči zdravotníků s péčí rodiny.

Každý člověk si představuje dobrou a důstojnou smrt svým způsobem. Pro někoho je dobrá smrt stav bez bolesti a utrpení, pro jiného je důležité, aby měl na konci života uzavřené záležitosti, které se týkaly jeho života nebo aby byla naplněna jeho přání, po kterých v životě toužil. Dobrá smrt se může vyznačovat i přítomností naší blízké osoby při procesu umírání (Heřmanová, 2012, s. 176).

2.4.1 Organizace pro důstojnou smrt a umírání

Zřejmě největší společnost pro důstojné umírání na světě existuje v Německu (Deutsche Gesellschaft für humanes Sterben – DGHS) a založena byla v roce 1980 (Haškovcová, 2007, s. 167). Hlavním cílem společnosti je zabránit zbytečnému utrpení umírajících a postarat se o zachování jejich patřičné důstojnosti. Dále chce celkově zlepšit podmínky pro vážně nemocné a umírající lidi v Německu. V současné době má organizace 25 tisíc členů (DGHS, 2013).

Haškovcová (2007, s. 167- 168) ve své knize uvádí základní strategie Německé společnosti pro důstojné umírání :

- První bod říká, že i v nemocnici musí mít pacient právo na sebeurčení a jeho vůli je třeba plně respektovat i ve fázi umírání.
- Pacient má právo na srovnání svých záležitostí, včetně závěti.
- Pacient musí být vždy včas a dobře informován o svém zdravotním stavu.
- Ve fázi umírání by mělo být pacientovi co nejvíce ulevováno od bolesti.
- Ve stavu, který je beznadějný, nemusí být život prodlužován vyspělou technikou za každou cenu.
- Nutnost lidské podpory a účasti při procesu umírání.

3 POSTOJ

Dalším důležitým pojmem v mé práci je postoj. Existuje celá řada autorů, kteří se snažili postoj definovat. Vávra (2006, s. 9) ve svém odborném článku uvádí, že postoj patří mezi základní pojmy ve vědách o člověku a zároveň podotýká, že jeho definovatelnost je značně obtížná. Dle jeho mínění je to proto, že pojem „postoj“ je díky jeho častému používání neostrý a výzkumníci ho mnohdy uchopují intuitivně.

Hayesová (2009, s. 95) ve své knize uvádí definici Fishbeina a Ajzena, kteří postoj označují jako „*naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost*“. V sociální psychologii je postoj spojován se socializací, která úzce souvisí s vytvářením poměrně stálých tendencí k určitému chování ve vztahu k předmětům našeho sociálního světa – tedy postoje (Urbanovská, Škobrtal, 2012, s. 49). Ve velkém sociologickém slovníku (Velký sociologický slovník, 1996, s. 812) se dočteme, že postoj je „*relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem, příp. reagovat pozitivně nebo negativně na podněty s takovou situací spjaté*“. Nakonečný (2009, s. 239) spojuje postoj s hodnocením, kdy podle něj postoj vyjadřuje vztah k určitému předmětu a tím určuje i jeho hodnotu.

Mezi dva základní znaky definice postoje patří dle Hewstonea a Stroebea (2006, s. 283 – 284) objekt postoje a hodnocení postoje. Objektem postoje se rozumí prakticky cokoliv, na co reagujeme a o čem přemýšlíme. Můžou to být osoby, neživé věci i abstrakce.

Postoje jsou složité a mohou se projevovat na více úrovních (Hayesová, 2009, s. 96). Skládají se ze tří základních složek: afektivní, kognitivní a behaviorální (Hewstone, Stroebe, 2006, s. 284). Afektivní neboli emocionální dimenze se týká emocí, které osoba cítí k předmětu postoje. Kognitivní dimenze obsahuje názory a myšlenky, které má osoba o předmětu postoje. Behaviorální dimenze se zabývá sklony k chování či jednání ve vztahu k předmětu postoje (Hayesová, 2009, s. 96)

Postoje ovlivňují nejen náš osobní život, ale také společenský. Na úrovni jedince postoje ovlivňují naše vnímání, myšlení a chování. Na interpersonální úrovni vzájemně poznáváme postoje druhých lidí, což nám pomáhá ve zájemné interakci a komunikaci. Do meziskupinové úrovně patří ty postoje, které mají vliv na meziskupinové konflikty a spolupráce (Hewstone, Stroebe, 2006, s. 283)

3.1 Utváření a změna postoje

Postoje se utvářejí v průběhu ontogeneze jako důsledek sociální determinace (Urbanovská, Škobrtal, 2012, s. 51). Nepostradatelné pro vznik postoje jsou zkušenosti, které jsou výsledkem sociálního učení jedince. Toto učení začíná již u dítěte raného věku v průběhu jeho primární socializace a pokračuje až do dospělosti, kdy se člověk učí rozeznávat, co je dobré a co špatné (Nakonečný, 2009, s. 259). Hayesová (2009, s. 100) pro změnu uvádí, že postojům se nemusíme pouze učit, ale získáváme je i prostřednictvím napodobování druhých. Velký vliv na utváření postojů mají také informace, které čerpáme z nejrůznějších zdrojů. Jejich vliv je pozitivní či negativní, málokdy neutrální. Bylo vědecky prokázáno, že u lidí s vyšším intelektem je větší míra vlivu informace na utváření postoje (Urbanovská, Škobrtal, 2012, s. 51). Hayesová (2009, s. 100) uvádí model Pettyho a Cacciopa, který říká, že *„naš postoj se vyvíjí tak, jak se postupně seznamujeme s objektem“*. V díle Nakonečného (2009, s. 265) se dočteme, že existují různé modely utváření postojů, které jsou založené na poznatcích z psychologie učení. Patří mezi ně například utváření postojů klasickým podmiňováním, jehož autory jsou A. W. Staats a C. K. Staats.

Je přirozené, že postoje se mohou během života měnit, a proto se mnoho badatelů zabývá změnou postojů. Zajímá je totiž způsob, kterým můžeme přesvědčit lidi, aby změnilí svůj názor (Hayesová, 2009, s. 102). Odpověď můžeme hledat např. v teorii kognitivní disonance Leona Festingera, podle níž se člověk za normálních okolností chová ve shodě se svými postoji. Pokud si naše postoje nebo přesvědčení začnou navzájem odporovat, objeví se kognitivní disonance a její prožívání je nám nepříjemné. Pak jsme motivováni k tomu, abychom tyto neshody redukovaly nebo se jim vyhnuli (Myers, 2016, s. 124).

V sociální psychologii se za hlavní prostředek k navození změny postoje považuje persvaze neboli přesvědčování (Výrost, Slaměník, 2008, s. 138). V naší kultuře se můžeme s přesvědčováním setkávat denně, např. když se nás někdo snaží přesvědčit, abychom si koupili nějaký výrobek. Úspěšné přesvědčování tkví dle mnoha badatelů v efektivní komunikaci. Zastávají totiž názor, že pokud je informace podávána dostatečně jasně, dojde ke změně postoje (Hayesová, 2009, s. 105).

3.2 Funkce postoje

Obecně a jednoduše můžeme říci, že základní funkcí postojů je umožnění, aby se člověk adaptoval na své prostředí (Výrost, Slaměník, 2008, s. 127). Hayesová (2009, s. 97 – 98) uvádí tři funkce postojů dle Smitha, Brunera a Whitea. Jsou jimi hodnocení, sociální přizpůsobení a externalizace. Skrze hodnocení objektů se vytvářejí takové postoje, které ovlivňují naše reakce na věci a události v okolí a díky tomu nemusíme pokaždé, když narazíme na podobnou situaci, hledat nový způsob reagování. Postoje mají velký vliv na sociální přizpůsobení, které se děje nebo neděje na základě našich podobných či odlišných názorů se skupinou. Externalizaci můžeme chápat jako propojení našeho vnitřního stavu s něčím, co právě probíhá v bezprostředním okolí a co vytváří postoj k danému vnějšímu objektu.

Výrost a Slaměník (2008, s. 127) uvádějí dvě funkce postoje dle D. Katze. Jsou to funkce poznávací a instrumentální. Poznávací neboli kognitivní funkce postoje směřuje k organizování a uspořádání zkušeností. Instrumentální funkce jsou spojeny s pozitivními a negativními postoji, které si subjekt vytváří vůči objektům. Pozitivní postoje jsou asociovány s odměnami, naopak negativní postoje s tresty (Nakonečný, 2009, s. 248 - 249).

Výrost a Slaměník (2008, s. 128) uvádějí ve svém díle ještě tři další funkce postojů. První je funkce výrazu hodnot, která značí, že postoj je nástroj, kterým člověk vyjadřuje své hodnoty. Díky postojům vytváříme vztahy s jinými lidmi, o které pojednává funkce tzv. sociální adjustace. Třetí funkce se nazývá sebeobranná a říká, že postoje jsou prevencí proti nebezpečím z prostředí a umožňují snadněji zvládat těžké životní situace a konflikty.

3.3 Vliv postojů na chování

Obecně je známo, že postoje mají přímý vliv na chování a jsou vzájemně ve shodě. Pravda je ovšem ta, že tomu tak není vždy (Nakonečný, 2009, s. 242). Výzkumy sociálního psychologa A. Wickera ukázaly, že postoje zkoumaných respondentů nejsou vždy konzistentní s jejich chováním. Příkladem může být veřejné varování o nebezpečí kouření, kdy si mnoho kuřáků uvědomuje škodlivost tabáku, ale kouřit nepřestanou (Myers, 2016, s. 111). Můžeme tedy usoudit, že postoje, které lidé vyjadřují, nemusí vždy korespondovat s jejich následným chováním (Hayesová, 2009, s. 96).

Myers (2016, s. 111) uvádí jako hlavní důvod toho, proč se postoje a chování vzájemně liší, ten, že oboje podléhá spoustě jiným vlivům. Mezi ně patří například mediální vlivy, emoce, potřeba zavděčit se, potřeba přizpůsobit se a další.

Proto, aby chování odpovídalo našim postojům, je zapotřebí, aby postoje byly co nejméně ovlivňovány, aby byl postoj silný (to znamená, že si člověk stojí za svými názory a dle nich koná) a aby postoj úzce korespondoval s chováním (Myers, 2016, s. 115).

3.4 Měření postoje

Měření postojů bývá dle Hayesové (2009, s. 112) často velmi obtížné a poukazuje na čtyři základní problémy, které jsou s touto tematikou spojené. První nesnáz tkví v tom, že respondenti mnohdy odpovídají v dotaznících zkresleně, jelikož se bojí vyjádřit své skutečné postoje. Další problém vidí Hayesová v uspořádání otázek a v tom, že si lidé neuvědomují souvislosti svých postojů a hledají takovou odpověď, o které si myslí, že je nevhodnější. Třetím úskalím při měření postojů je interpretace výsledků výzkumu. Lidé se totiž dívají na svět často velmi různě a hrozí riziko, že výzkumník nepochopí verbální postoje dotazovaného správně. Posledním problémem je kvantifikace, která souvisí s měřením síly nebo stupně postoje, což není vždy snadné.

O nesnázích s měřením postojů se můžeme dočíst také ve stati Vávry (2006, s. 9 – 12). Autor vnímá řadu problematických míst ve způsobech měření postojů. Další věcí je to, že respondenti dle Vávry nemusejí pokaždé chápat danou otázku stejně jako badatel, v čemž se shoduje s výše citovanou Hayesovou.

Nejpoužívanější techniky pro měření postojů jsou dle Hayesové (2009, s. 112 – 114) :

- Likertová škála: měření pomocí Likertovy škály probíhá pomocí výroků, u kterých je vždy pětibodová škála od „zcela souhlasím“ až „nesouhlasím“. Škála je vytvořena tak, aby obsahovala celé rozpětí možných názorů a myšlenek respondenta.
- Sémantický diferenciál: jedná se o sedmibodovou škálu, která zjišťuje nuance, jenž obsahuje daný postoj. K tomu používá několik různých dimenzí.
- Sociometrie: největší význam má při zjišťování vzájemných vztahů členů skupiny.
- Bogardova škála sociální vzdálenosti: měří rasismus a další etnické předsudky.
- Analýza rozhovoru

4 ZDRAVOTNĚ-SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK

Zdravotně-sociální pracovník je povolání, jehož hlavním cílem je výkon zdravotně sociální praxe. Do této praxe spadají činnosti v rámci preventivní, diagnostické a rehabilitační péče o jedince, rodinu i komunitu, napříč všemi věkovými skupinami (Kutnohorská, Cichá, Goldmann, 2011, s. 69).

Zdravotně-sociální pracovník je členem odborného multidisciplinárního týmu ve zdravotnických zařízeních a jeho hlavním úkolem je uspokojování psycho-sociálních potřeb pacientů. Bohužel, v mnoha českých zdravotnických zařízeních ještě stále není tato pozice ostatními zdravotníky dostatečně oceňována. Přitom je stále více zřejmé, jak je tato profese důležitá. Pokud totiž chceme pacientovi komplexně pomoci, nestačí se zaměřit pouze na jeho fyzické či duševní zdraví, ale také na jeho sociální situaci (Kuzníková, 2011, s. 23 – 25).

4.1 Vzdělávání v oboru zdravotně-sociální pracovník

Zdravotně-sociální pracovník patří do kategorie nelékařských zdravotnických povolání a vzdělávání v tomto oboru je v České republice regulováno hlavně zákonem č. 96/2004 Sb. (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních). Dlouhou dobu bylo získávání odborné způsobilosti pro výkon této profese zajišťováno pouze formou celoživotního vzdělávání. Dnes již existuje akreditovaný bakalářský studijní obor zdravotně-sociální pracovník, který je v souladu s legislativami Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva práce a sociálních věcí (Kuzníková, 2011, s. 27 – 29).

Aby se člověk mohl stát způsobilým k výkonu povolání zdravotně-sociálního pracovníka, musí absolvovat akreditované bakalářské nebo magisterské studium v oboru zdravotně-sociálního zaměření. Dále je možné studovat na vyšší odborné či vysoké škole nejméně tříleté studium v oboru sociálního zaměření a k tomu projít akreditovaným kvalifikačním kurzem zdravotně-sociálního pracovníka. Všeobecné sestry, které mají odbornou způsobilost, mohou využít možnosti specializačního studia v oboru zdravotně-sociální péče (Předpis č. 96/2004 Sb., 2004, §10).

Bezpodmínečnou součástí profese zdravotně-sociálního pracovníka je neustálý celoživotní rozvoj a vzdělávání v tomto oboru formou nejrůznějších seminářů, kurzů, supervizí a tak dále (Kuzníková, 2011, s. 28).

4.2 Osobností předpoklady zdravotně-sociálního pracovníka

Proto, aby mohl zdravotně-sociální pracovník vykonávat svoji profesi na patřičné úrovni a s plným respektem k nemocným jedincům či lidem s handicapem, je nezbytné aby disponoval určitými osobnostními vlastnostmi a dovednostmi. Mezi ně patří například schopnost empatie, autentičnost nebo vřelost. Důležité je mít také upřímný zájem o klienta a brát ho vždy takového, jaký je. Důležitou součástí každého lidského vztahu je důvěra, a ta by měla panovat i ve spolupráci zdravotně-sociálního pracovníka a klienta. Vždy je potřeba si na začátku společné práce s klientem vymezit hranice, aby bylo jasné, jaká práva a povinnosti každá strana má (Kuzníková, 2011, s. 29 – 30).

Kutnohorská, Cichá a Goldmann (2011, s. 86 – 87) rozdělují potřebné osobnostní vlastnosti zdravotně-sociálního pracovníka takto:

- Vlastnosti, které ovlivňují kvalitu vykonávaných činností: způsobilost, životní i profesionální zkušenosti, samostatnost, odpovědnost, svědomitost, předvídavost a jiné.
- Vlastnosti potřebné pro dobrý vztah sociálního pracovníka a klienta: empatie, schopnost vzbuzovat důvěru, nestrannost, komunikativnost, trpělivost, respekt k důstojnosti každého jedince a mnohé další.
- Vlastnosti charakterizující vztah pracovníka k jeho nadřízeným: otevřenost k novým věcem, loajálnost, efektivnost, přesnost, pravdomluvnost a další.
- Vlastnosti popisující vztah se spolupracovníky: nekonfliktnost, kolegialita a schopnost vzájemné spolupráce.

Dle Matouška (2013, s. 52 – 54) jsou nejdůležitějšími rysy pracovníka pomáhající profese:

- Zdatnost a inteligence: pomáhající profese je náročné zaměstnání, proto je nutné se udržovat v dobré fyzické i psychické kondici, aby měl pracovník dostatek energie a sil. Inteligencí se myslí nejen znalosti člověka, ale také sociální a emoční inteligence.
- Přitažlivost: faktor, který pozitivně ovlivňuje vztah pracovníka a klienta. Nejedná se pouze o přitažlivost vyplývající z fyzického vzhledu, ale také o názorovou souhru či chování vzájemných sympatií.
- Důvěryhodnost: k tomu, aby byl zdravotně-sociální pracovník důvěryhodný je třeba, aby byl diskrétní, spolehlivý a chápavý.

- Komunikační dovednosti: jsou nezbytně nutné k navázání vztahu mezi pracovníkem a klientem a k další spolupráci. Součástí dobré komunikace je kromě jiného empatie a schopnost naslouchat.

4.3 Etika ve zdravotně-sociální práci

Dle Kutnohorské, Ciché a Goldmanna (2011, s. 54 – 60) je pro práci zdravotně-sociálního pracovníka důležité, stejně jako u jiných pomáhajících profesí, aby byl vytvořen dobrý vztah s klientem. K vytvoření takového vztahu je zapotřebí určitých vlastností člověka a také dodržování základních etických principů zdravotně-sociální práce. Mezi tyto principy patří:

- Advokacie: jedná se o snahu pochopit morální postoje druhého člověka při řešení určitých situací a tím porozumět jeho způsobu chování.
- Autonomie: jde o princip, kdy ke každému klientovi přistupujeme jako k rovnocennému partnerovi. Sám klient ví, co je pro něj nejlepší. Hlavním rysem autonomie je svoboda a schopnost jednání každého člověka.
- Cílevědomost: schopnost vytyčovat si určité cíle a vytrvale si za nimi „jít“.
- Důstojnost: princip respektování důstojnosti každého člověka, tedy i svoji vlastní.
- Důvěrnost: je potřebná pro kvalitní vztah mezi zdravotně-sociálním pracovníkem a klientem, kdy předávané informace z obou stran jsou nepochybně pravdivé.
- Mlčenlivost: zdravotně-sociální pracovník je vázán mlčenlivostí o informacích, které mu poskytl klient.
- Neškodit: tento princip brání poškozování klienta, vychází z respektu k druhém jedinci
- Prospěšnost: jedná se o princip jednání v zájmu druhého, kdy se snažíme o dosažení spokojenosti klienta.
- Solidarita: soudržnost společnosti či nějaké skupiny, ochota vzájemné pomoci a podpory skupiny.
- Společné dobro: nejvyšší zákon společnosti, dobro společnosti je důležitější než dobro jednotlivců a je zárukou sociální spravedlnosti.
- Spravedlnost: tímto principem se rozumí nejen úcta a respekt k právním zákonům dané společnosti, ale i k tomu, co je z etického hlediska a z hlediska čistého lidství „správné“.

Aby mohl zdravotně-sociální pracovník jednat eticky, je nutné, aby dobře znal následující dokumenty: Všeobecná deklarace lidských práv, Práva hospitalizovaných dětí, Deklarace práv duševně postižených osob nebo Charta práv tělesně postižených (Kuzníková, 2011, s. 30).

Etické zásady, kterými by se měl zdravotně-sociální pracovník řídit, jsou zakotveny v etických kodexech. Etické kodexy jsou normy, které poskytují základní rámec, ve kterém by se měli pracovníci pohybovat. V naší zemi je pro sociální pracovníky a zdravotně-sociální pracovníky nejdůležitějším kodexem Etický kodex sociálních pracovníků České republiky, který byl vydán v roce 1995 Společností sociálních pracovníků ČR a upraven v roce 2006 (Kutnohorská, Cichá, Goldmann, 2011, s. 81 – 84).

Tento kodex popisuje etické zásady sociální práce, uvádí pravidla etického chování sociálního pracovníka (ve vztahu ke klientovi, k zaměstnavateli, ke kolegům, ke svému povolání a odbornosti, ke společnosti) a řeší etické problémové okruhy (Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, 2006).

4.4 Studenti oboru zdravotně-sociální pracovník

Pro svůj výzkum v rámci bakalářské práce jsem si jako respondenty zvolila studenty bakalářského programu oboru Zdravotně-sociální pracovník. V České republice lze tento obor studovat na těchto univerzitách:

- Ostravská univerzita, Fakulta sociálních studií: bakalářský obor, forma studia je prezenční a kombinovaná (Ostravská univerzita, 2014).
- Univerzita Pardubice, Fakulta zdravotnických studií: bakalářský obor, forma studia je prezenční (Univerzita Pardubice, 2016 – 2017).
- Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií: bakalářský obor, forma studia je prezenční i kombinovaná (Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2000 - 2017).
- Vysoká škola polytechnická Jihlava: bakalářský obor, forma studia prezenční i kombinovaná (Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2016).

Cílem studia je naučit absolventy umět používat metody sociální práce, získávat informace o klientovi skrze zdravotně sociální šetření, poskytovat sociální poradenství a mnohé další. Studenti by měli mít znalosti z různých odvětví sociální i zdravotnické problematiky (Univerzita Pardubice, 2016 – 2017). Absolvent studijního programu by měl umět realizovat sociální prevenci, poskytovat obecné i specializované sociální poradenství, pracovat s různými

cílovými skupinami klientů a používat k tomu dané nástroje a techniky sociální práce (Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2016).

Absolventi studia budou moci vykonávat odbornou činnost v oblasti sociální práce ve zdravotnictví a získají způsobilost a profesní kompetence k výkonu nelékařského zdravotnického povolání bez odborného dohledu (Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2000 – 2017).

Absolventi studia oboru zdravotně-sociální pracovník se mohou uplatnit v těchto zařízeních a oblastech (Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2000 – 2017):

- státní i nestátní zdravotnická zařízení
- léčebny pro dlouhodobě nemocné
- hospicová zařízení
- psychiatrické léčebny
- denní stacionáře
- státní správa
- neziskové organizace
- charitativní instituce
- agentury domácí péče
- další

II VÝZKUMNÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

- 1) Jaký mají studenti oboru Zdravotně-sociální pracovník postoj ke smrti?
- 2) Je rozdíl v postojích ke smrti mezi prvním a třetím ročníkem oboru Zdravotně-sociální pracovník ?
- 3) Je rozdíl v postojích ke smrti mezi věřícími a nevěřícími studenty oboru Zdravotně-sociální pracovník ?

6 METODIKA VÝZKUMU

6.1 Výzkumná metoda

Pro svoji bakalářskou práci, která je teoreticko-výzkumná, jsem zvolila kvantitativní design výzkumu. Ke sběru dat jsem použila polostandardizovaný dotazník, který studenti vyplňovali anonymně. První část dotazníku je tvořena osmi otázkami vlastní konstrukce, druhou část tvoří standardizovaný dotazník Death Attitudes Profile – Revised (DAP-R).

Revidovaný profil postoje ke smrti (The Death Attitude Profile – DAP-R) vytvořili v roce 1994 autoři Wong, Reker a Gesser. Respektive rozšířili původní verzi dotazníku DAP z let 1987-1988 o jednu dimenzi a rozšířili počet tvrzení z 21 položek na 32 položek. Dnešní revidovaný profil postoje je tedy škála o 32 položkách, která vymezuje pět dimenzí postojů ke smrti. Těchto pět dimenzí vyměřuje postoje od pozitivních (subškály přijetí) až po negativní (subškály strachu ze smrti a vyhýbání se smrti) (Machů, 2016, s. 91-92):

- **Strach ze smrti** („*Smrt je bezpochyby hrozivá zkušenost.*“): tato dimenze se vyznačuje strachem, který je vyvolán myšlenkami na smrt.
- **Vyhýbavý postoj ke smrti** („*Vyhýbám se myšlenkám na smrt za každou cenu.*“): vyhýbání se tématu smrti kvůli úzkosti, kterou toto téma vyvolává.
- **Neutrální přijetí smrti** („*Smrt není dobrá, ani špatná.*“): dimenze, ve které je smrt přijímána jako přirozená součást lidského života.
- **Vstřícné přijetí smrti** („*Věřím, že po smrti budu v nebi.*“): pozitivní přístup ke smrti, který je podložen vírou ve šťastný posmrtný život.
- **Únikové přijetí smrti** („*Smrt ukončí všechna moje trápení.*“): v tomto případě je smrt vnímána jako pozitivní alternativa k pozemskému životu, který je plný utrpení a bolesti. Smrt je vysvobozením.

Dotazník DAP-R, jak již bylo uvedeno výše, se skládá z 32 tvrzení, na které respondenti odpovídají prostřednictvím Likertovy škály. Tato škála se skládá ze sedmi bodů, v rozmezí od zcela souhlasím (1 bod) po zcela nesouhlasím (7 bodů). Skóry pod každou subškálou se sčítají a rozdělují podle počtu položek tak, aby dávaly průměrné skóre subškál pro každého respondenta. To nejnižší skóre ze všech ukazuje, která z pěti dimenzí nejvíce vystihuje postoj respondenta ke smrti (Machů, 2016, s. 93).

Dotazník z anglického jazyka do českého přeložily PhDr. Olga Pechová, PhD. a Mgr. Klára Machů. Celý dotazník je součástí přílohy.

6.2 Organizace výzkumu

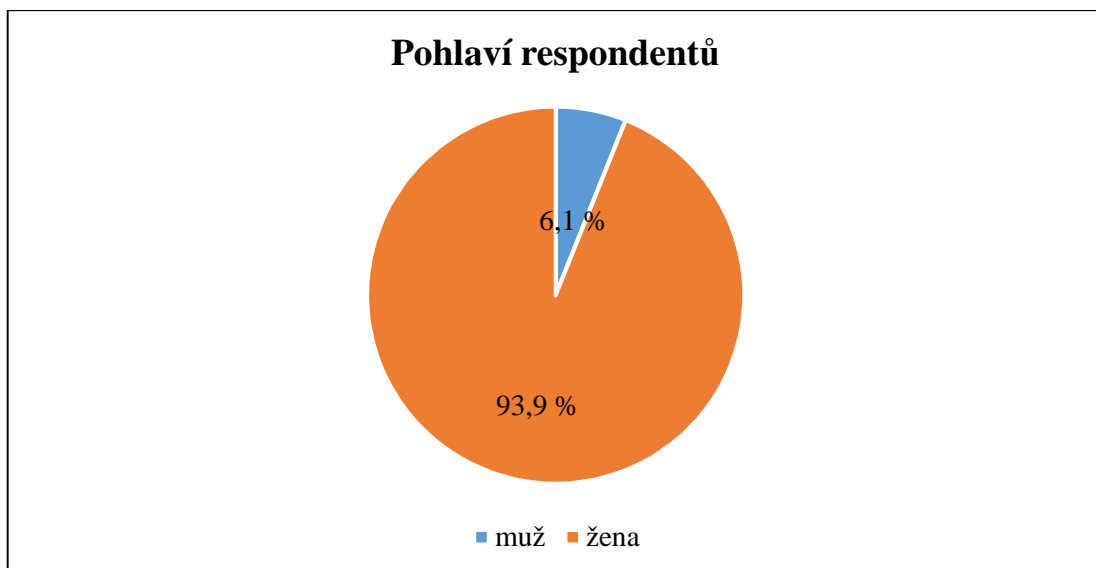
V listopadu 2016 jsem v rámci předvýzkumu dala dotazníky vyplnit studentům druhého ročníku oboru Zdravotně-sociální pracovník v Pardubickém kraji. Na základě výsledků předvýzkumu a připomínek studentů jsem některé mnou vytvořené otázky upravila tak, aby byly více srozumitelné a vytvořila tak finální podobu dotazníku.

Výzkum probíhal v období prosince 2016 až ledna 2017. Dotazník jsem rozdala studentům prvního ročníku v rámci přednášky po dohodě s jejich vyučujícím. Studenti třetího ročníku mi dotazníky vyplnili v rámci jejich volného času mezi přednáškami. Celkem jsem rozdala 33 dotazníků a jejich návratnost byla 100%.

6.3 Výzkumný vzorek

Respondenty byli studenti prvního a třetího ročníku bakalářského studia, oboru Zdravotně-sociální pracovník. Výzkumný vzorek byl zvolen formou záměrného výběru. Výzkumu se zúčastnilo celkem 33 studentů z Pardubického kraje. Vzorek můžeme charakterizovat podle pohlaví respondentů, což zjišťovala první dotazníková otázka.

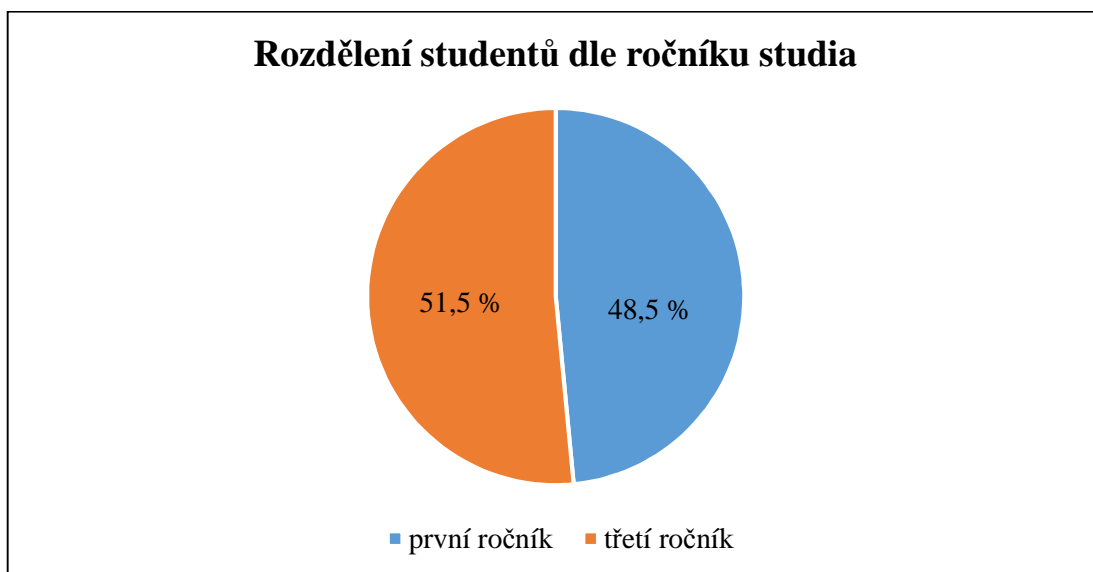

Obrázek 1 Rozdělení respondentů dle pohlaví

Obrázek 1 znázorňuje koláčový graf, na kterém vidíme rozdělení respondentů dle pohlaví. Celkem se výzkumu zúčastnilo 33 respondentů (100,0 %). Z toho žen bylo 31 (93,9 %) žen a muži byli 2 (6,1 %).

Druhá dotazníková otázka zjišťovala, ve kterém ročníku studia se respondenti nacházejí.

Obrázek 2 Rozdělení studentů dle ročníku studia

Na obrázku 2 vidíme rozdělení studentů dle ročníku jejich studia. Celkem se výzkumu zúčastnilo 33 studentů (100,0 %). Z prvního ročníku to bylo 16 studentů, což je 48,5 % . Ze třetího ročníku dotazník vyplnilo 17 studentů, tedy 51,5 % respondentů.

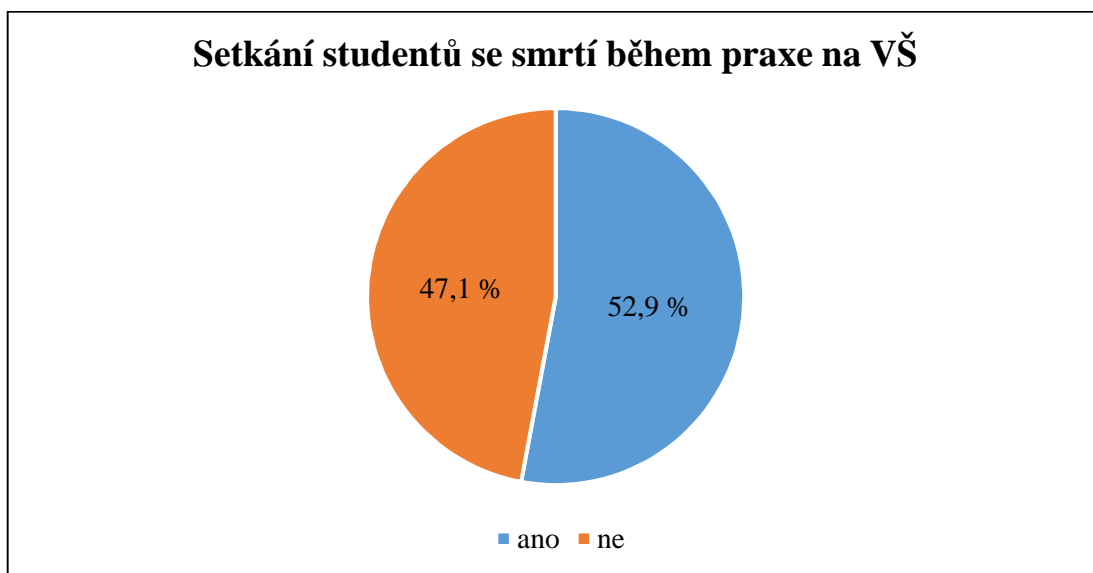
6.4 Zpracování získaných dat

Získaná data byla zpracována v programu Microsoft Office Word 2013 a Microsoft Office Excel 2013. K popisu grafů jsem použila popisnou statistiku. Nejdříve jsem stanovila absolutní četnost (n_i), ze které jsem následně vypočítala relativní četnost (f_i) a vyjádřila ji v procentech, která jsou zaokrouhlená na jedno desetinné místo.

7 PREZENTACE VÝSLEDKŮ

Otázky číslo 1 a 2 byly zpracovány jako otázky identifikační, které jsou součástí popisu výzkumného vzorku.

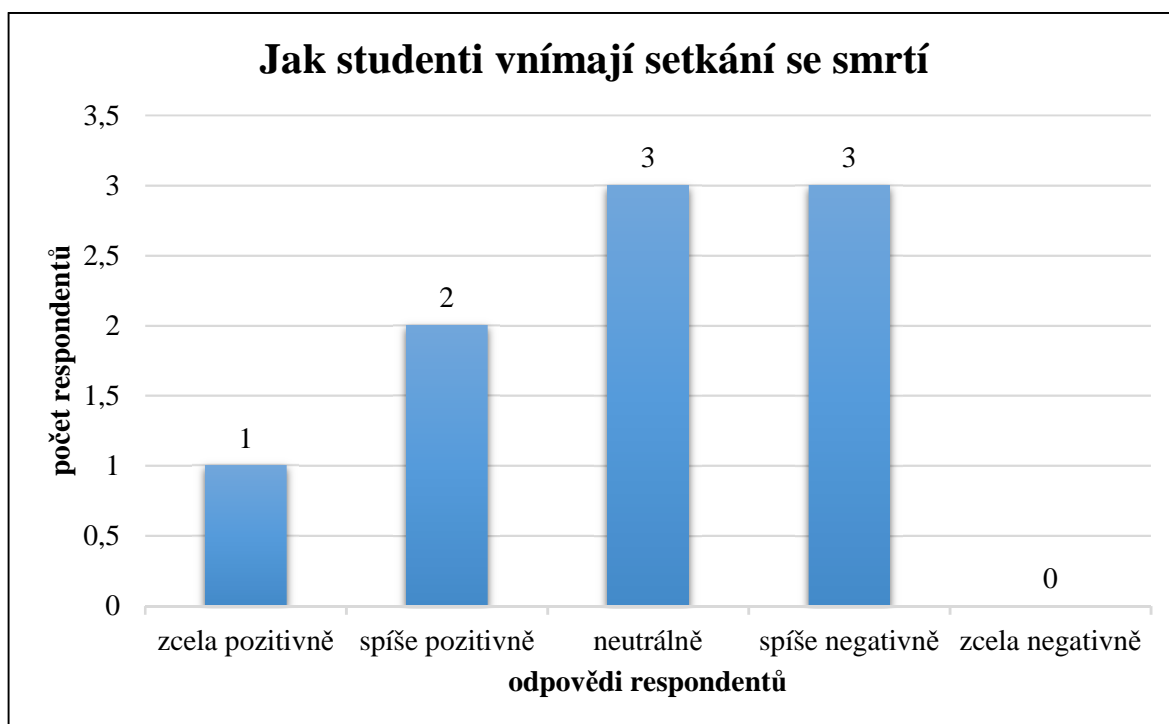
Otázka č. 3: Setkal/a jste se během tohoto studia – praxe na VŠ se smrtí?

Obrázek 3 Setkání studentů se smrtí během studia na vysoké škole

Na obrázku 3 je graf, na kterém je znázorněn počet studentů, kteří se během studia na vysoké škole, konkrétně během praxe, setkali se smrtí. Tato otázka byla v dotazníku určena jen pro studenty třetího ročníku, jelikož studenti prvního ročníku v době rozdávání dotazníků neměli ještě absolvovanou žádnou praxi. Uvedená procenta v grafu tedy vycházejí z celkového počtu studentů třetího ročníku, kterých je 17 (100,0 %). Studentů, kteří uvedli, že se během studia setkali se smrtí je 9, tedy 52,9 %. 8 studentů se se smrtí na praxi nesetkalo a tvoří tedy zbývajících 47,1 %.

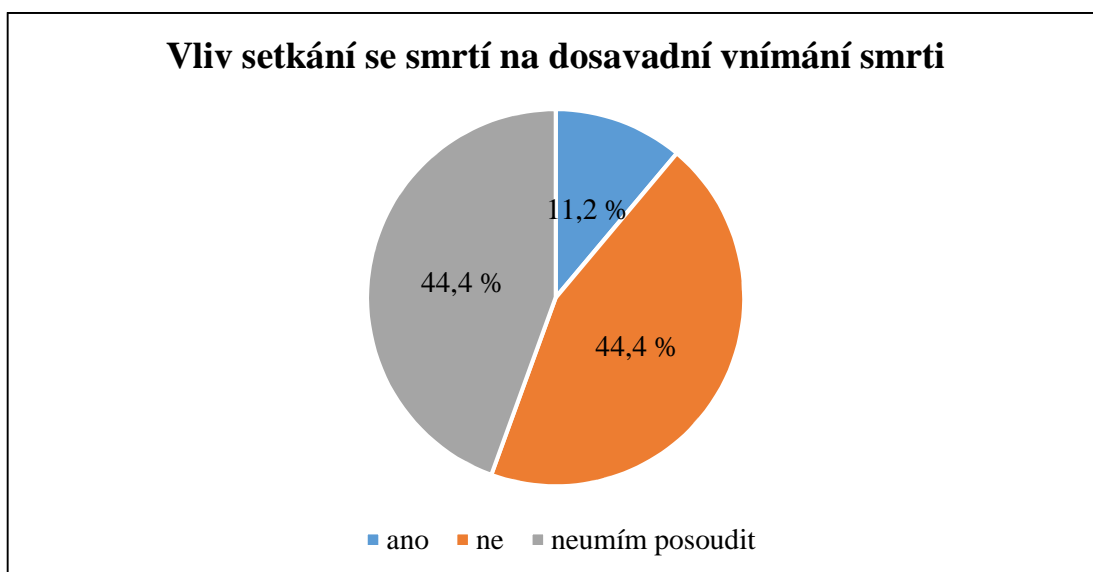
Otázka č. 4: Jak na Vás setkání se smrtí zapůsobilo?

Obrázek 4 Jak na studenty zapůsobilo setkání se smrtí

Obrázek 4 znázorňuje sloupcový graf, který nám ukazuje, jak na studenty zapůsobilo setkání se smrtí. Tuto otázku zodpovídali v dotazníku pouze studenti třetího ročníku, kteří se setkali během praxe na vysoké škole se smrtí. Celkové číslo, ze kterého tedy vycházíme, je 9 studentů (100,0 %). 1 student (11,2 %) uvedl, že setkání se smrtí vnímá zcela pozitivně. Další 2 respondenti označují svoje setkání se smrtí za spíše pozitivní (22,2 %). Neutrálně vnímají svou zkušenost setkání se smrtí 3 studenti (33,3 %) a spíše negativně taktéž 3 studenti (33,3 %). Žádný student si nevybral možnost, že by na něho setkání se smrtí zapůsobilo zcela negativně.

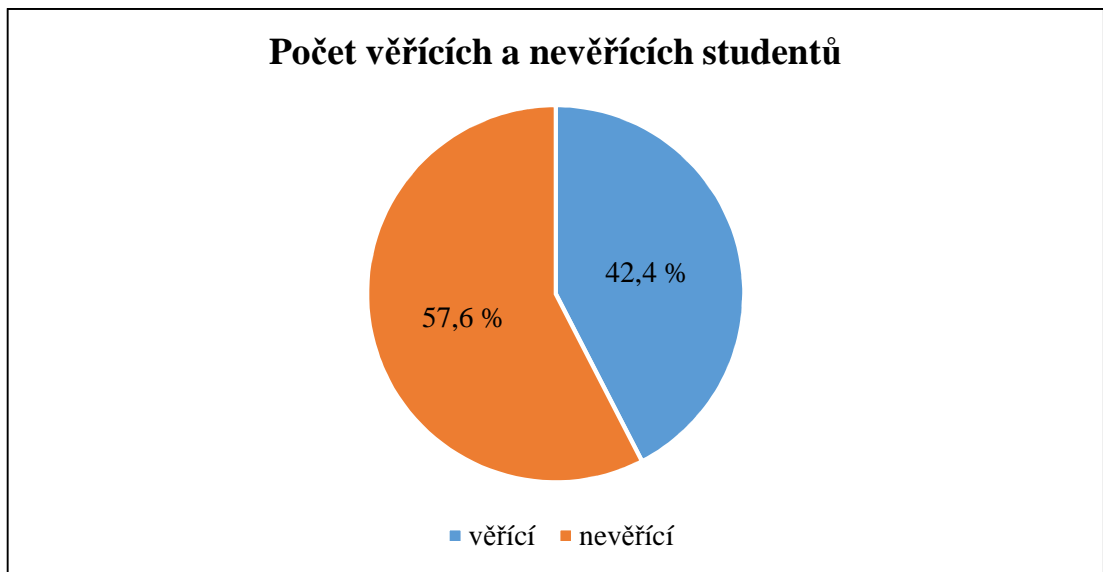
Otázka č. 5: Myslíte si, že toto setkání se smrtí nějak změnilo Vaše dosavadní vnímání smrti?

Obrázek 5 Vliv setkání se smrtí na dosavadní vnímání smrti

Na obrázku 5 je vyobrazen graf, na kterém vidíme, zda setkání se smrtí (během praxe na vysoké škole) nějak ovlivnilo studenty v jejich dosavadním vnímání smrti. Na tuto otázku odpovídali v dotazníku pouze studenti třetího ročníku, kteří v předchozí otázce č. 3 uvedli, že se během praxe na vysoké škole setkali se smrtí. Graf tedy vychází z celkového počtu 9 studentů (100,0 %). 4 studenti (44,4 %) zvolili možnost, že setkání se smrtí změnilo jejich dosavadní vnímání smrti. Další 4 studenti (44,4 %) nevnímají, že by je setkání se smrtí nějak ovlivnilo v jejich dosavadním vnímání smrti. 1 student (11,2 %) neumí tuto problematiku posoudit.

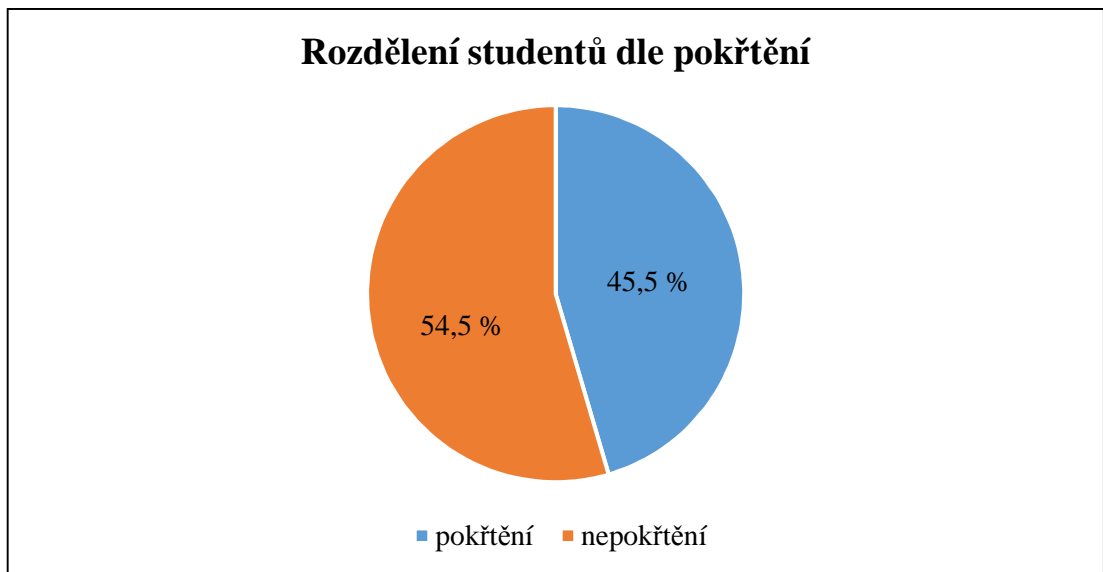
Otázka č. 6: Označil/a byste sám/u sebe pojmem věřící?

Obrázek 6 Rozdělení studentů dle toho, zda se považují za věřící či nikoliv

Obrázek 6 zobrazuje koláčový graf, který ukazuje, kolik studentů se považuje za věřící či nevěřící. Tuto otázku již zodpovídali studenti obou ročníků, tudíž vycházím z celkového počtu 33 studentů (100,0 %). 14 studentů označilo, že se považují za věřící. To je 42,4 % všech respondentů. Více jak polovina studentů (57,6 %) uvedla, že se za věřící nepovažuje.

Otázka č. 7: Jste pokřtěný/á ?

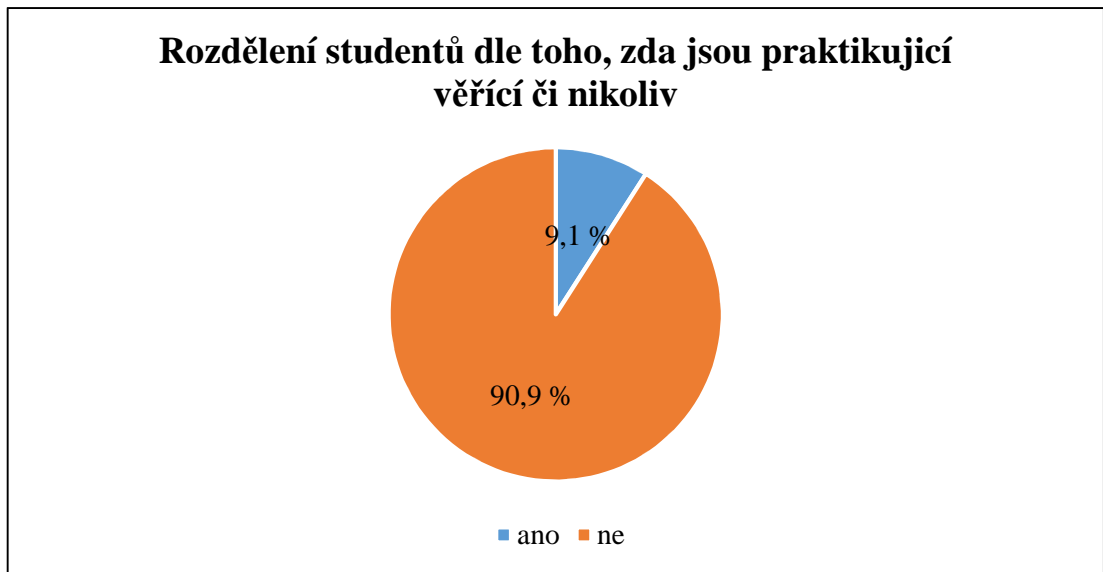

Obrázek 7 Rozdělení studentů dle toho, zda jsou nebo nejsou pokřtění

V otázce č. 7 jsem se ptala studentů, zda jsou či nejsou pokřtění. Jejich odpovědi můžeme vyčíst z obrázku 7, na kterém je graf vyobrazující počet pokřtěných a nepokřtěných respondentů. Větší část studentů (54,5 %) uvedla, že nejsou pokřtění. 15 studentů (45,5 %) je pokřtěných. Celkový počet respondentů je 33 (100,0 %).

Otázka č. 8: Jste praktikující věřící (tzn. chodíte pravidelně např. do kostela a dodržujete další rituály spojené s Vaší vírou) ?

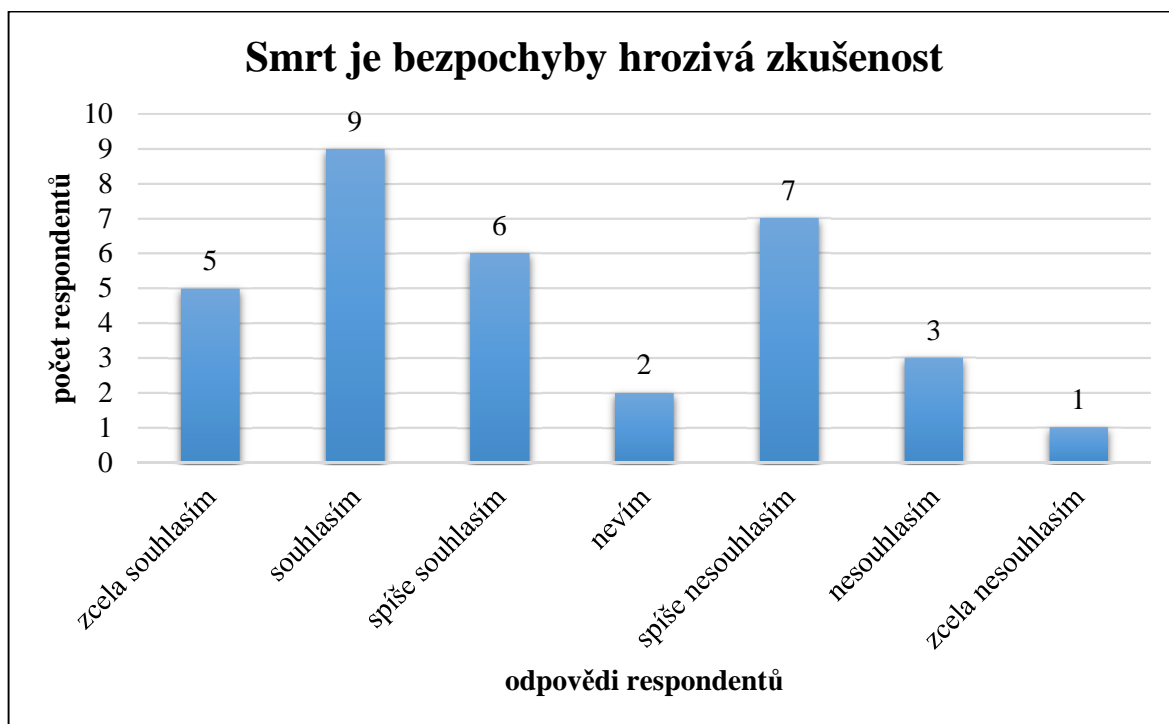

Obrázek 8 Rozdělení studentů dle toho, zda jsou či nejsou praktikující věřící

Graf na obrázku 8 znázorňuje rozdělení studentů dle toho, zda jsou praktikující věřící či nikoliv. Většina respondentů zvolila možnost, že nejsou praktikující věřící. Celkem se jedná o 30 studentů, tedy 90,9 %. Pouze 3 studenti (9,1 %) jsou praktikující věřící. Celkový počet respondentů je 33 (100,0 %).

Vyhodnocení dotazníku Death Attitudes Profile – Revised (DAP-R)

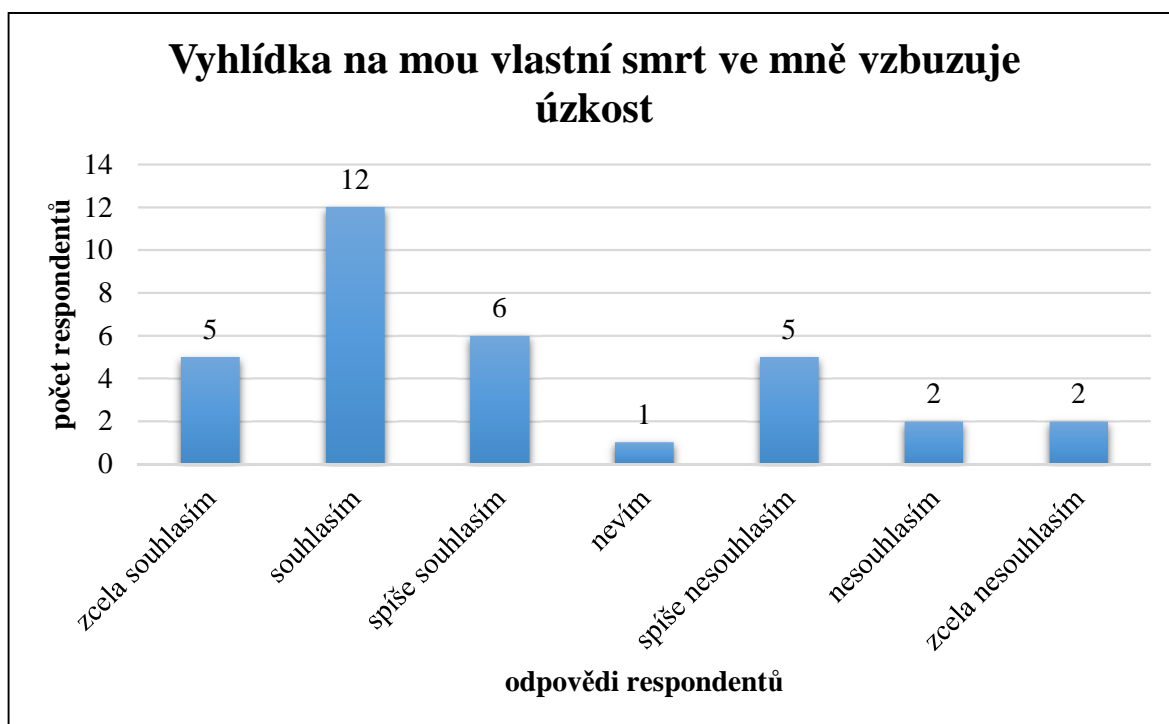
Tvrzení č. 1: Smrt je bezpochyby hrozivá zkušenost.

Obrázek 9 Smrt je bezpochyby hrozivá zkušenost

Podle grafu na obrázku 9 vidíme, jak studenti odpovídali na tvrzení, že: „Smrt je bezpochyby hrozivá zkušenost“. 5 studentů (15,1 %) s tímto tvrzením zcela souhlasilo. Dalších 9 studentů (27,3 %) zvolilo možnost „souhlasím“. 6 respondentů (18,2 %) uvedlo, že s tvrzením „spíše souhlasí“. 2 studenti (6,1 %) zvolili odpověď „nevím“. Možnost „spíše nesouhlasím“ zaškrtno 7 respondentů (21,2 %). S tvrzením nesouhlasily 3 studenti (9,1 %). Variantu „zcela nesouhlasím“ si vybral pouze 1 respondent (3,0 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

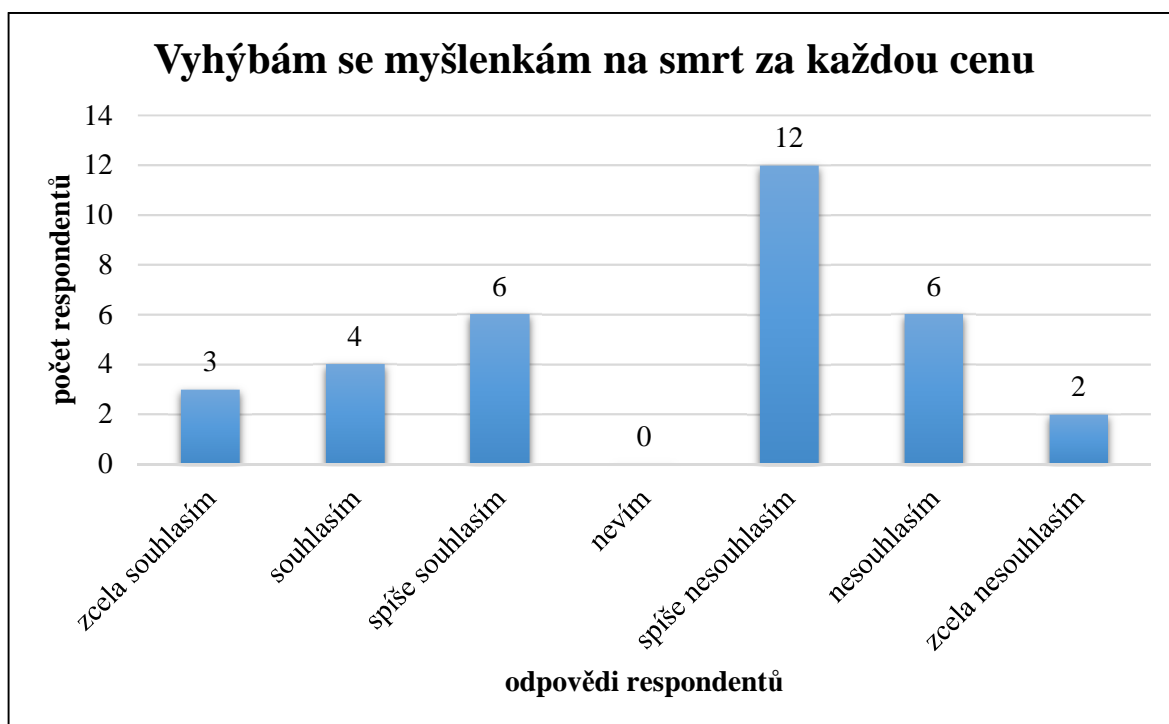
Tvrzení č. 2: Vyhlídka na mou vlastní smrt ve mně vzbuzuje úzkost.

Obrázek 10 Vyhlídka na mou vlastní smrt ve mně vzbuzuje úzkost

Na obrázku 10 je vyobrazen graf, který ukazuje, jak se respondenti staví k tvrzení „Vyhlídka na mou vlastní smrt ve mně vzbuzuje úzkost“. Nejvíce studentů, což je 12 (36,4 %), uvedlo, že s tímto tvrzením souhlasí. 6 studentů (18,2 %) zvolilo možnost „spíše souhlasím“. Zcela s uvedeným tvrzením souhlasí 5 respondentů (15,1 %) a stejný počet studentů, tedy 5 (15,1 %), zvolilo možnost „spíše nesouhlasím“. 2 respondenti (6,1 %) s uvedeným výrokiem nesouhlasí. Možnost „zcela nesouhlasím“ zaškrtnuli 2 studenti (6,1 %). Pouze 1 (3,0 %) student zvolil možnost „nevím“. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

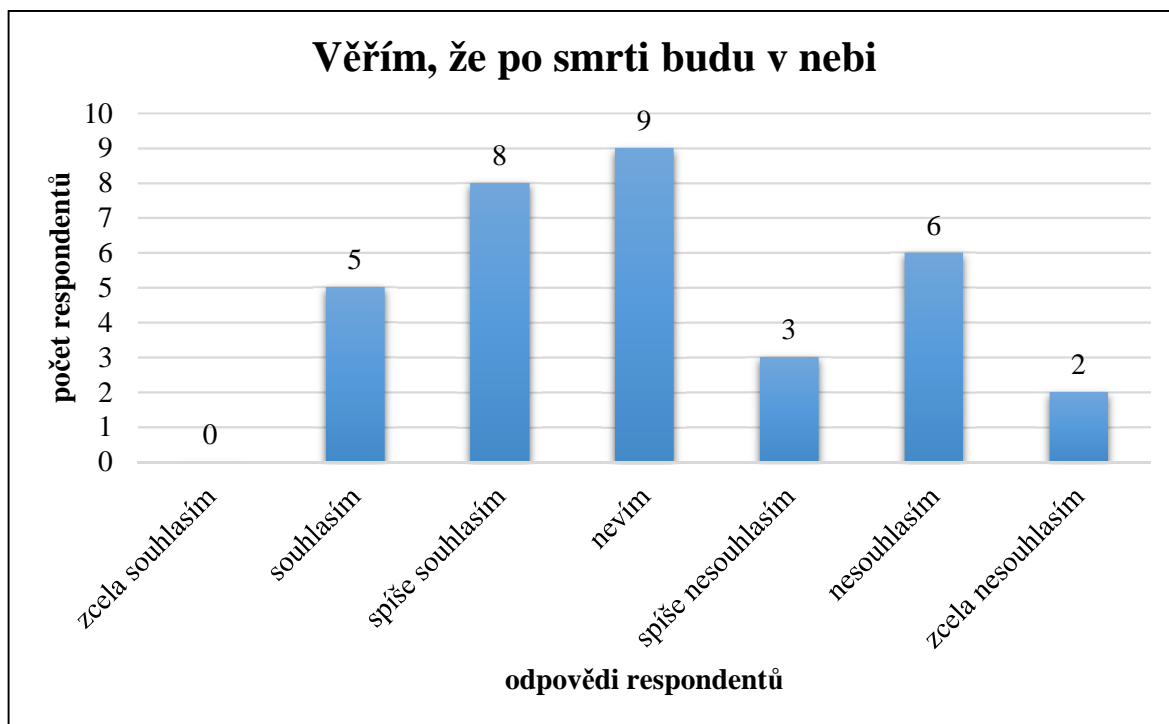
Tvrzení č. 3: Vyhýbám se myšlenkám na smrt za každou cenu.

Obrázek 11 Vyhýbám se myšlenkám na smrt za každou cenu

Na obrázku 11 vidíme graf, který ukazuje, do jaké míry studenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Vyhýbám se myšlenkám na smrt za každou cenu“. Nejčetnější odpovědí se stala varianta „spíše nesouhlasím“, kterou zvolilo 12 studentů (36,4 %). Naopak žádný student (0%) nezvolil možnost „nevím“. 6 studentů (18,2 %) zaškrtnulo variantu „spíše souhlasím“. 4 studenti (12,0 %) s tvrzením souhlasí a 3 (9,1 %) zcela souhlasí. Naopak s tvrzením nesouhlasí 6 respondentů (18,2 %) a 2 studenti (6,1 %) zcela nesouhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

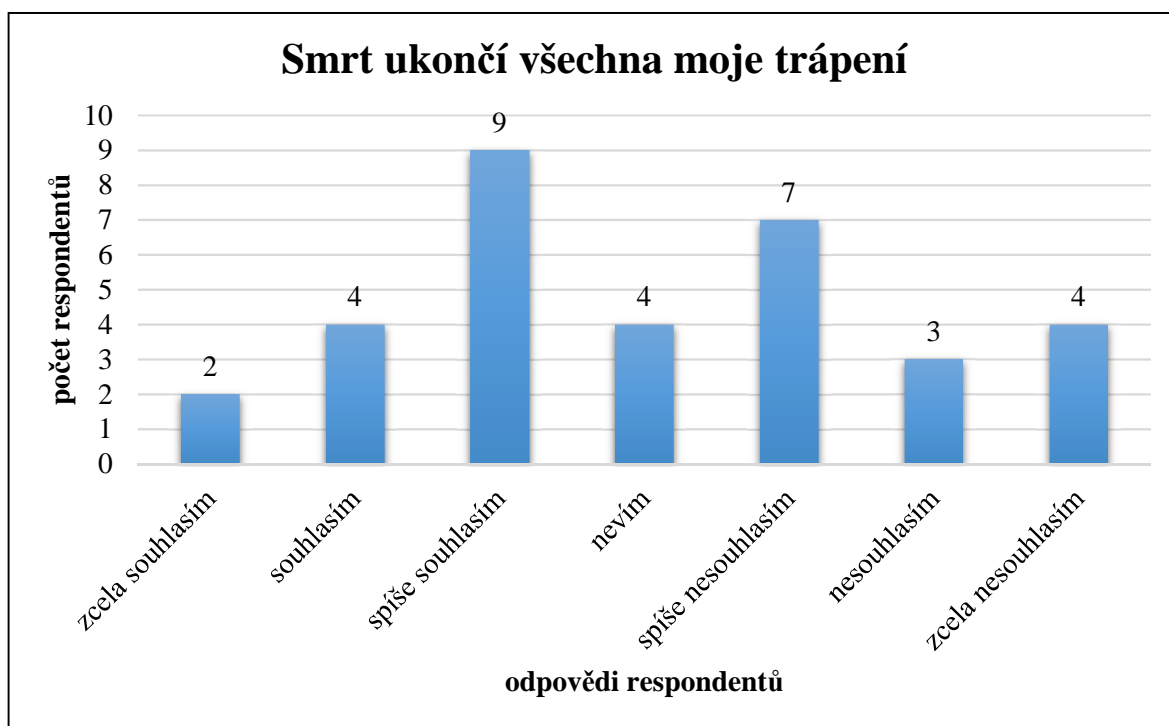
Tvrzení č. 4: Věřím, že po smrti budu v nebi.

Obrázek 12 Věřím, že po smrti budu v nebi

Z grafu na obrázku 12 vidíme, jak se studenti stavěli k tvrzení „Věřím, že po smrti budu v nebi“. Nejvíce studentů, tedy 9 (27,3 %), zvolilo odpověď „nevím“. S výrokem spíše souhlasilo 8 respondentů (24,2 %), souhlasilo 5 respondentů (15,1 %) a nikdo nevedl, že by zcela souhlasil. Odpověď „spíše nesouhlasím“ označili 3 studenti (9,1 %), odpověď „nesouhlasím“ 6 studentů (18,2 %) a s tvrzením zcela nesouhlasili 2 respondenti (6,1 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 5: Smrt ukončí všechna moje trápení.

Obrázek 13 Smrt ukončí všechna moje trápení

Podle grafu na obrázku 13 vidíme, jak studenti odpovídali na tvrzení, že: „Smrt ukončí všechna moje trápení“. 2 studenti (6,1 %) s tímto tvrzením zcela souhlasili. Další 4 studenti (12,1 %) zvolili možnost „souhlasím“. 9 respondentů (27,3 %) uvedlo, že s tvrzením spíše souhlasí. 4 studenti (12,1 %) zvolili odpověď „nevím“. Možnost „spíše nesouhlasím“ zaškrtnulo 7 respondentů (21,2 %). S tvrzením nesouhlasily 3 studenti (9,1 %). Variantu „zcela nesouhlasím“ si vybrali 4 respondenti (12,1 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

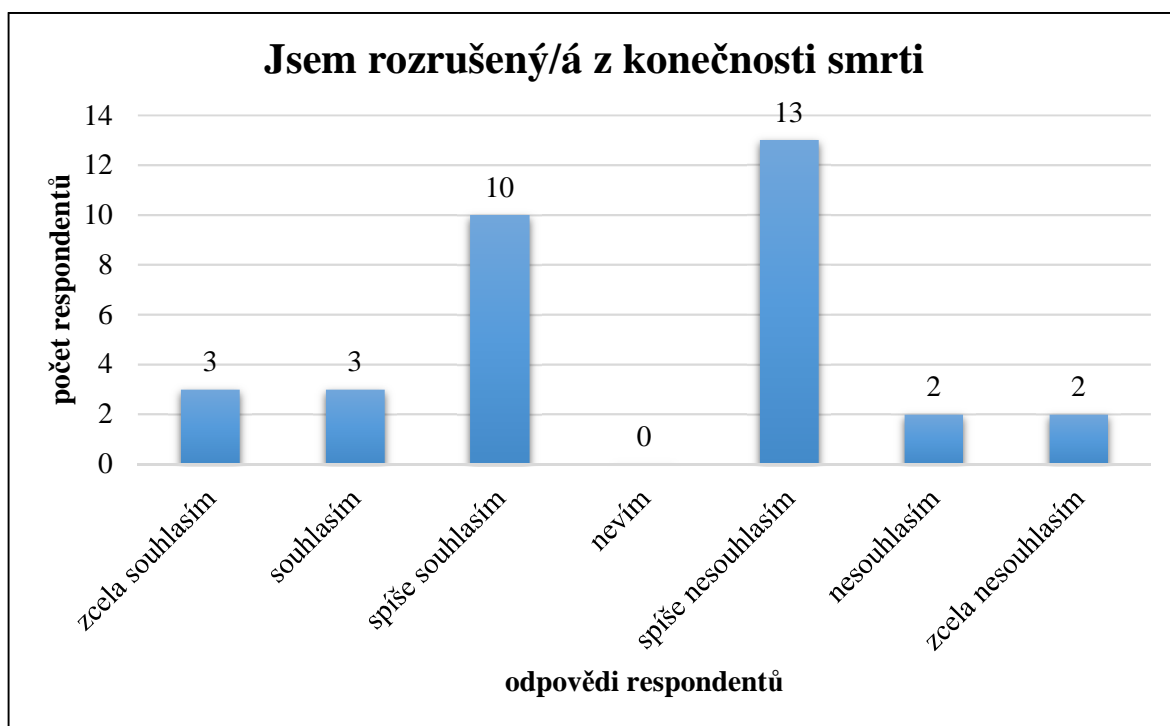
Tvrzení č. 6: Smrt by měla být nahlížena jako přirozená, nepopíratelná a nevyhnutelná skutečnost.

Obrázek 14 Smrt by měla být nahlížena jako přirozená, nepopíratelná a nevyhnutelná skutečnost

Na obrázku 14 je vyobrazen graf, který ukazuje, jak se respondenti staví k tvrzení „Smrt by měla být nahlížena jako přirozená, nepopíratelná a nevyhnutelná skutečnost“. Více jak polovina studentů (54,5 %) uvedla, že s tímto tvrzením zcela souhlasí. Dalších 12 studentů (36,4 %) souhlasí, 2 respondenti (6,1 %) spíše souhlasí a 1 respondent (3,0 %) neví. Nikdo ze studentů nevedl, že by s výrokem méně či více nesouhlasil. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 7: Jsem rozrušený/á z konečnosti smrti.

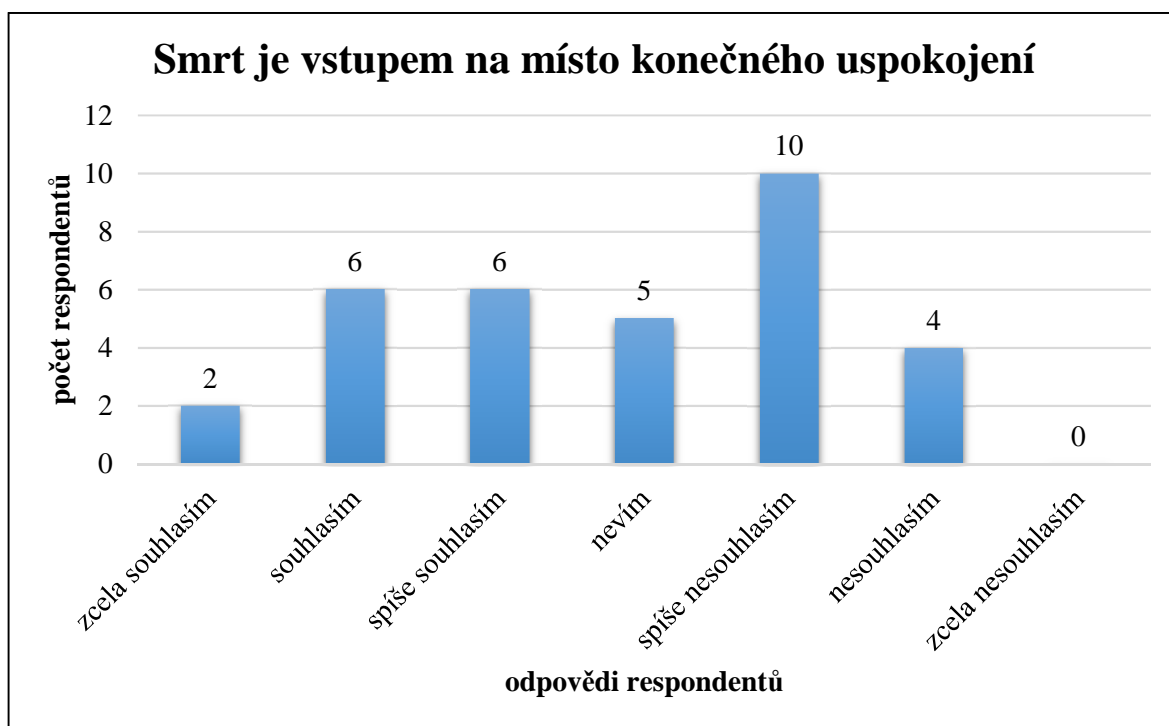

Obrázek 15 Jsem rozrušený/á z konečnosti smrti

Na obrázku 11 vidíme graf, který ukazuje, do jaké míry studenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Jsem rozrušený/á z konečnosti smrti“. Nejčtenější odpovědí je možnost „spíše nesouhlasím“, kterou zvolilo 13 studentů (39,3 %). Naopak žádný student (0%) nezvolil možnost „nevím“. 10 studentů (30,3 %) zaškrtnulo variantu „spíše souhlasím“. 3 studenti (9,1 %) s tvrzením souhlasí a 3 (9,1 %) zcela souhlasí. Naopak s tvrzením nesouhlasí 2 respondenti (6,1 %) a 2 studenti (6,1 %) zcela nesouhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

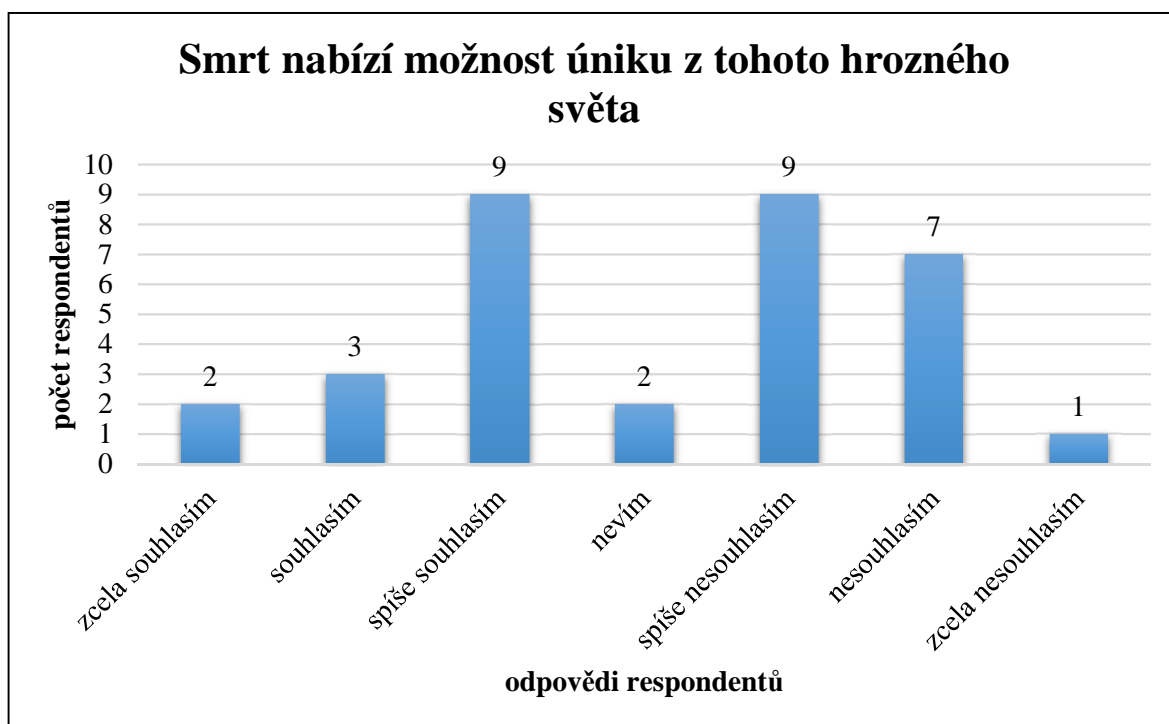
Tvrzení č. 8: Smrt je vstupem na místo konečného uspokojení.

Obrázek 16 Smrt je vstupem na místo konečného uspokojení

Z grafu na obrázku 12 vidíme, jak se studenti stavěli k tvrzení „Smrt je vstupem na místo konečného uspokojení“. Nejvíce studentů, tedy 10 (30,3 %), zvolilo odpověď „spíše nesouhlasím“. S výrokem spíše souhlasilo 6 respondentů (18,2 %), souhlasilo taktéž 6 respondentů (18,2 %) a zcela souhlasili 2 studenti (6,1 %). Odpověď „nevím“ označilo 5 studentů (15,1 %), odpověď „nesouhlasím“ 4 studenti (12,1 %) a nikdo nevedl, že zcela nesouhlasí (0 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 9: Smrt nabízí možnost úniku z tohoto hrozného světa.

Obrázek 17 Smrt nabízí možnost úniku z tohoto hrozného světa

V dalším bodě se studenti vyjadřovali k výroku „Smrt nabízí možnost úniku z tohoto hrozného světa“. V grafu na obrázku 17 můžeme vidět 2 nejpočetnější odpovědi, kdy 9 studentů (27,3 %) s uvedeným tvrzením spíše souhlasí a 9 studentů (27,3 %) naopak spíše nesouhlasí. 7 respondentů (21,1 %) uvedlo, že nesouhlasí a 1 respondent (3,0 %) zcela nesouhlasí. Možnost „souhlasím“ vybrali 3 studenti (9,1 %) a „zcela souhlasím“ 2 studenti (6,1 %). 2 studenti (6,1 %) uvedli, že neví, jak se k tomuto výroku vyjádřit. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

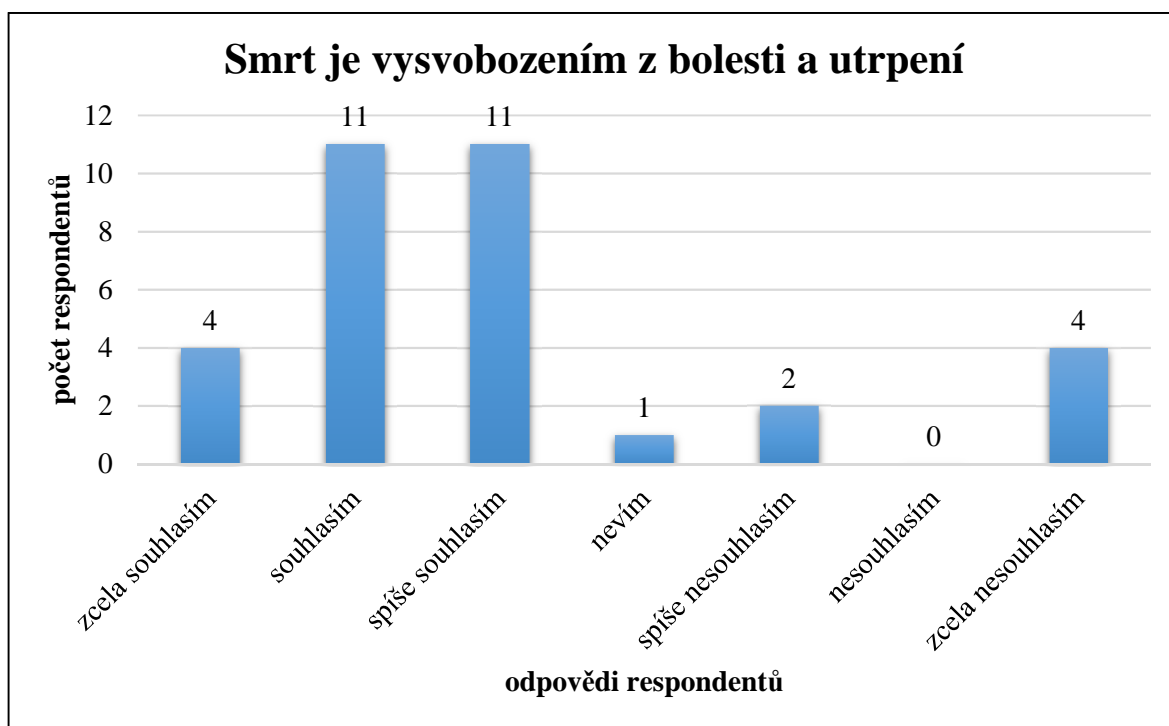
Tvrzení č. 10: Kdykoliv mi na mysl přijde myšlenka na smrt, snažím se ji odehnat.

Obrázek 18 Kdykoliv mi na mysl přijde myšlenka na smrt, snažím se ji odehnat

Na obrázku 18 je vyobrazen graf, který ukazuje, jak se respondenti staví k tvrzení „Kdykoliv mi na mysl přijde myšlenka na smrt, snažím se ji odehnat“. 9 studentů (27,3 %) s výrokem spíše nesouhlasí, 6 (18,2 %) nesouhlasí a 1 (3,1 %) zcela nesouhlasí. Nikdo nezvolil odpověď „nevím“. 8 respondentů (24,2 %) spíše souhlasí, 4 (12,1 %) souhlasí a 5 (15,1 %) zcela souhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

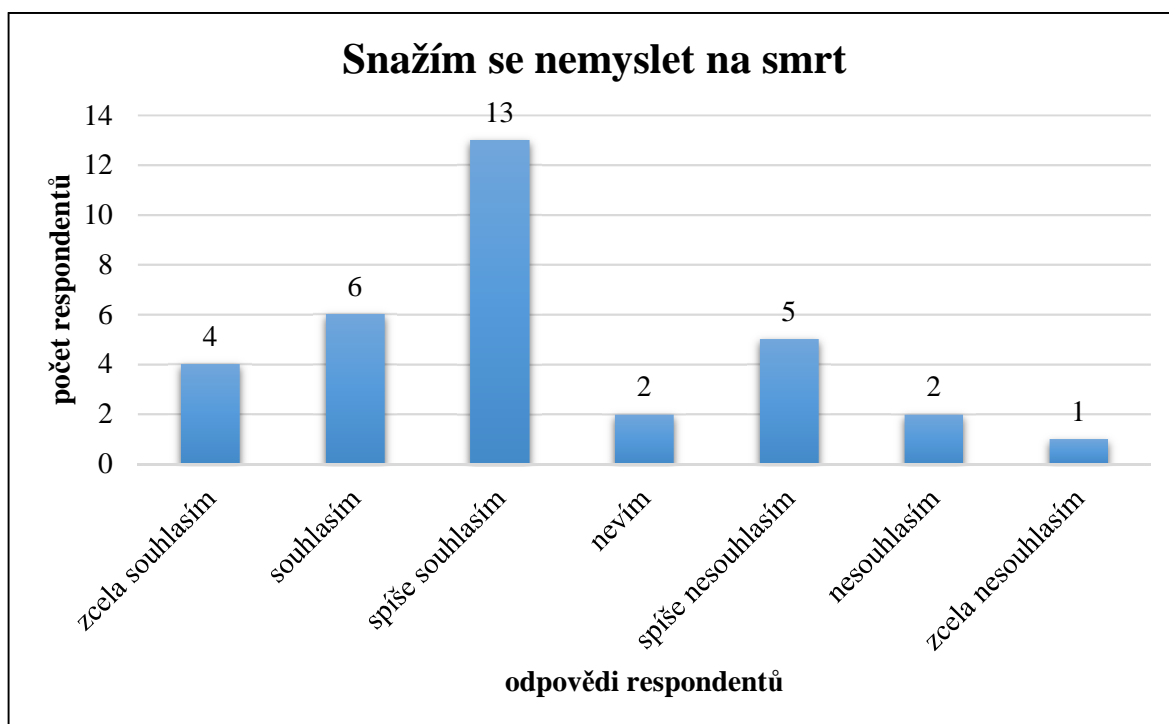
Tvrzení č. 11: Smrt je vysvobozením z bolesti a utrpení.

Obrázek 19 Smrt je vysvobozením z bolesti a utrpení

Podle grafu na obrázku 19 vidíme, jak studenti odpovídali na tvrzení, že: „Smrt je vysvobozením z bolesti a utrpení“. 11 studentů (33,3 %) s tvrzením souhlasí a 11 (33,3 %) spíše souhlasí. 4 respondenti (12,1 %) s výrokem zcela souhlasí, naopak 4 (12,1 %) zcela nesouhlasí. Možnost „spíše nesouhlasím“ zvolili 2 studenti (6,1 %) a 1 student (3,1 %) zvolil variantu „nevím“. Nikdo nezvolil možnost „nesouhlasím“. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

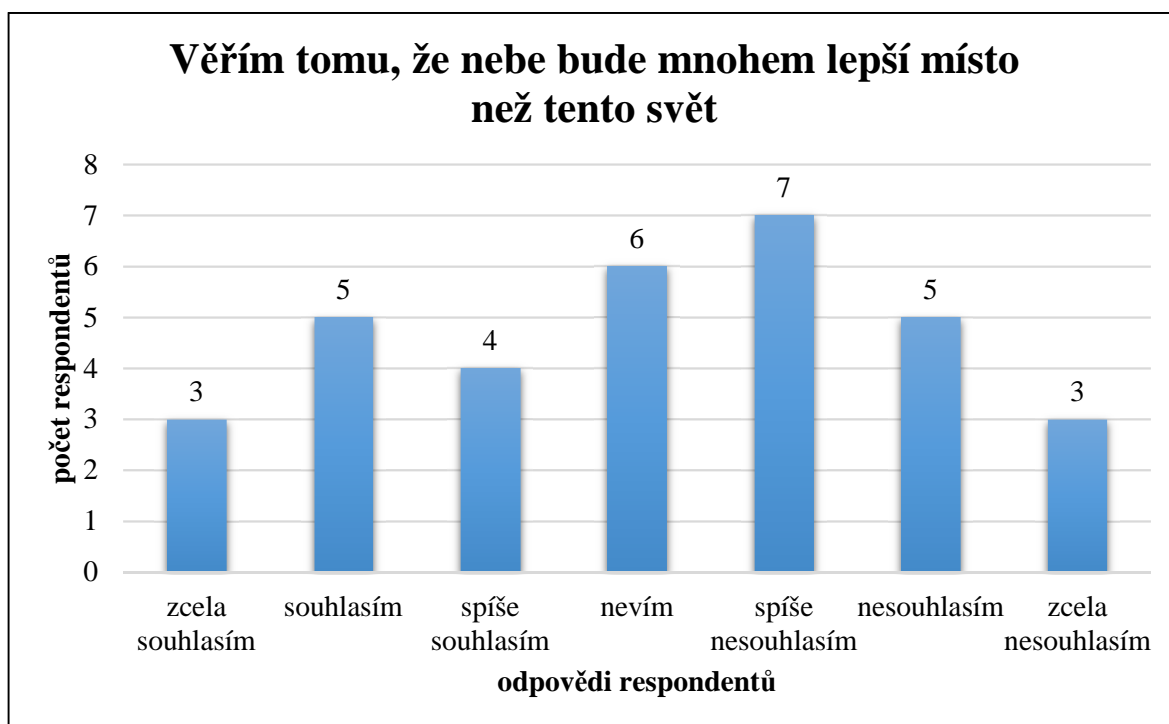
Tvrzení č. 12: Snažím se nemyslet na smrt.

Obrázek 20 Snažím se nemyslet na smrt

V dalším bodě se studenti vyjadřovali k výroku „Snažím se nemyslet na smrt“. Více jak třetina studentů (39,3 %) s tvrzením spíše souhlasí. 6 respondentů (18,2 %) označilo odpověď „souhlasím“, 4 (12,1 %) „zcela souhlasím“ a 2 (6,1 %) „nevím“. S tvrzením spíše nesouhlasí 5 studentů (15,1 %), 2 nesouhlasí (6,1 %) a 1 (3,1 %) zcela nesouhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 13: Věřím tomu, že nebe bude mnohem lepší místo než tento svět.

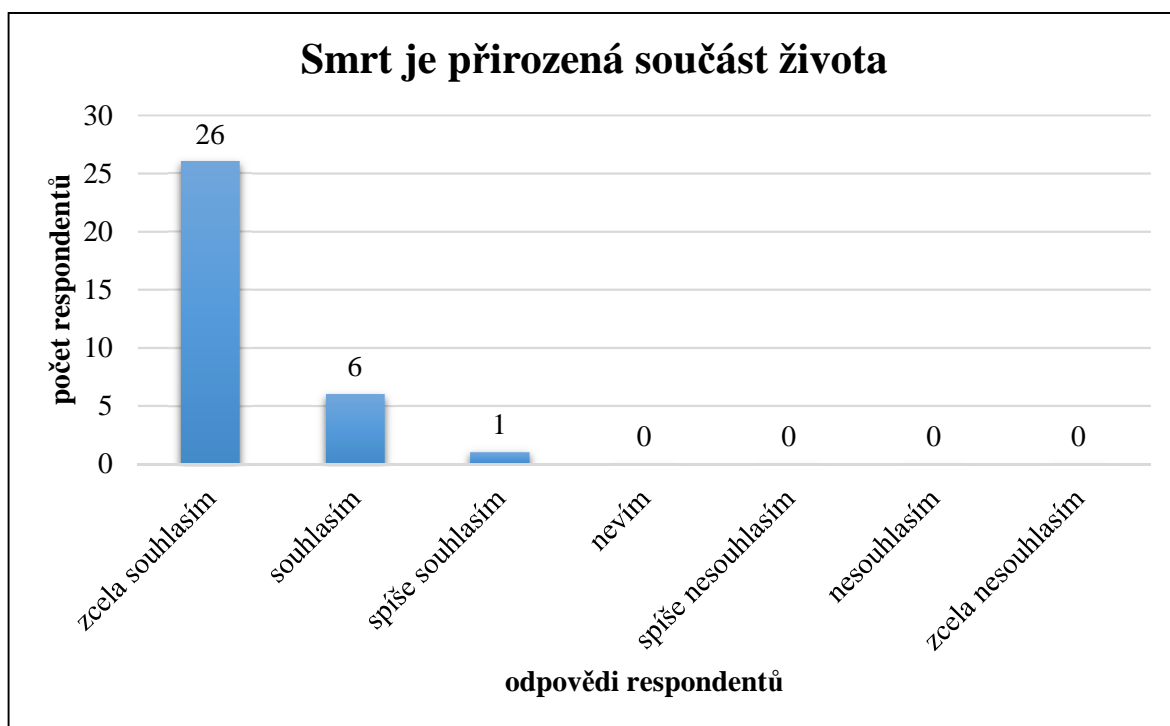

Obrázek 21 Věřím tomu, že nebe bude mnohem lepší místo než tento svět

Na obrázku 21 vidíme graf, který ukazuje, do jaké míry studenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Věřím tomu, že nebe bude mnohem lepší místo než tento svět“. Nejčtenější odpovědí celé škály se stala možnost „spíše nesouhlasím“, kterou zvolilo 7 studentů (21,3 %). 6 studentů (18,2 %) zvolilo variantu „nevím“, 5 studentů (15,1 %) s tvrzením nesouhlasí a 5 (15,1 %) naopak souhlasí. 4 respondenti (12,1 %) zvolili možnost „spíše souhlasím“ a 3 (9,1 %) „zcela souhlasím“. Zcela s tímto výrokem nesouhlasí 3 studenti (9,1 %).

Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

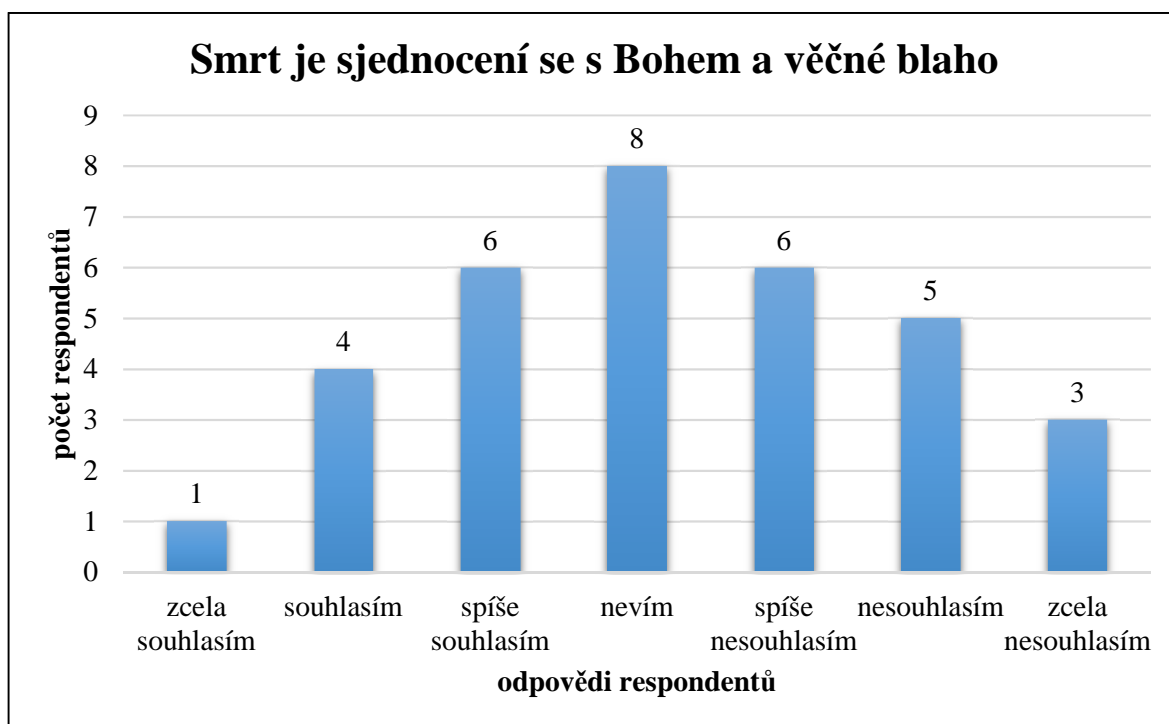
Tvrzení č. 14: Smrt je přirozená součást života.

Obrázek 22 Smrt je přirozená součást života

V tomto tvrzení se studenti vyjadřovali k tomu, zda je smrt přirozená součást života či nikoliv. Nejvíce respondenti volili možnost „zcela souhlasím“, konkrétně 26 respondentů (78,8 %). 6 respondentů (18,2 %) s výrokem souhlasí a 1 (3,0 %) spíše souhlasí. Negativní možnosti odpovědí nikdo neoznačil, a stejně tak ani odpověď „nevím“. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 15: Smrt je sjednocení se s Bohem a věčné blaho.

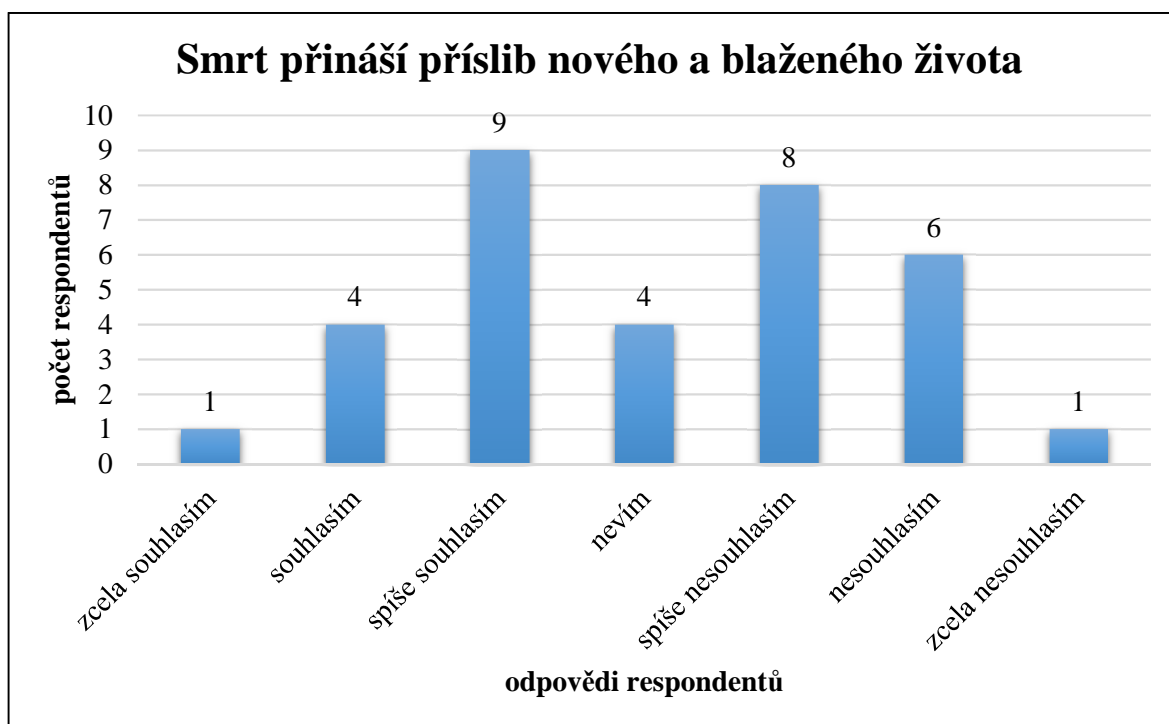

Obrázek 23 Smrt je sjednocení se s Bohem a věčné blaho

Dalším tvrzením, ke kterému se měli studenti v dotazníku vyjádřit, bylo „Smrt je sjednocení s Bohem a věčné blaho“. Získané výsledky vidíme v grafu na obrázku 23. Odpověď „zcela souhlasím“ vybral pouze jeden student (3,0 %), možnost „souhlasím“ zvolili 4 respondenti (12,1 %) a možnost „spíše souhlasím“ 6 studentů (18,3 %). Nejvíce studentů (24,2 %) uvedlo, že neví, jak se k danému výroku postavit. S výrokem spíše nesouhlasí 6 respondentů (18,2 %), nesouhlasí 5 respondentů (15,1 %) a 3 studenti (9,1 %) zcela nesouhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

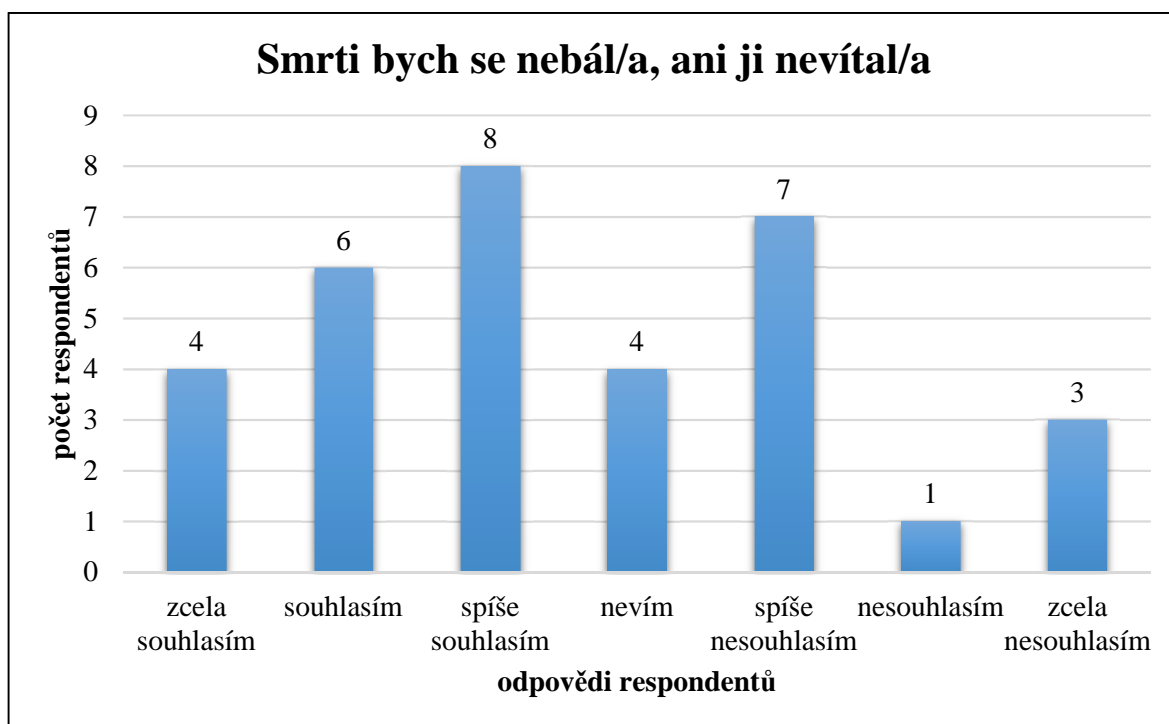
Tvrzení č. 16: Smrt přináší příslib nového a blaženého života.

Obrázek 24 Smrt přináší příslib nového a blaženého života

Na obrázku 24 vidíme graf, který ukazuje, do jaké míry studenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Smrt přináší příslib nového a blaženého světa“. 1 student (3,1 %) s tvrzením zcela souhlasí, 4 studenti (12,1 %) souhlasí a 9 respondentů (27,3 %) spíše souhlasí. Odpověď „nevím“ zaškrtili v dotazníku 4 studenti (12,1 %). 8 studentů (24,1 %) s výrokem spíše nesouhlasí, 6 nesouhlasí (18,2 %) a 1 zcela nesouhlasí (3,1 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

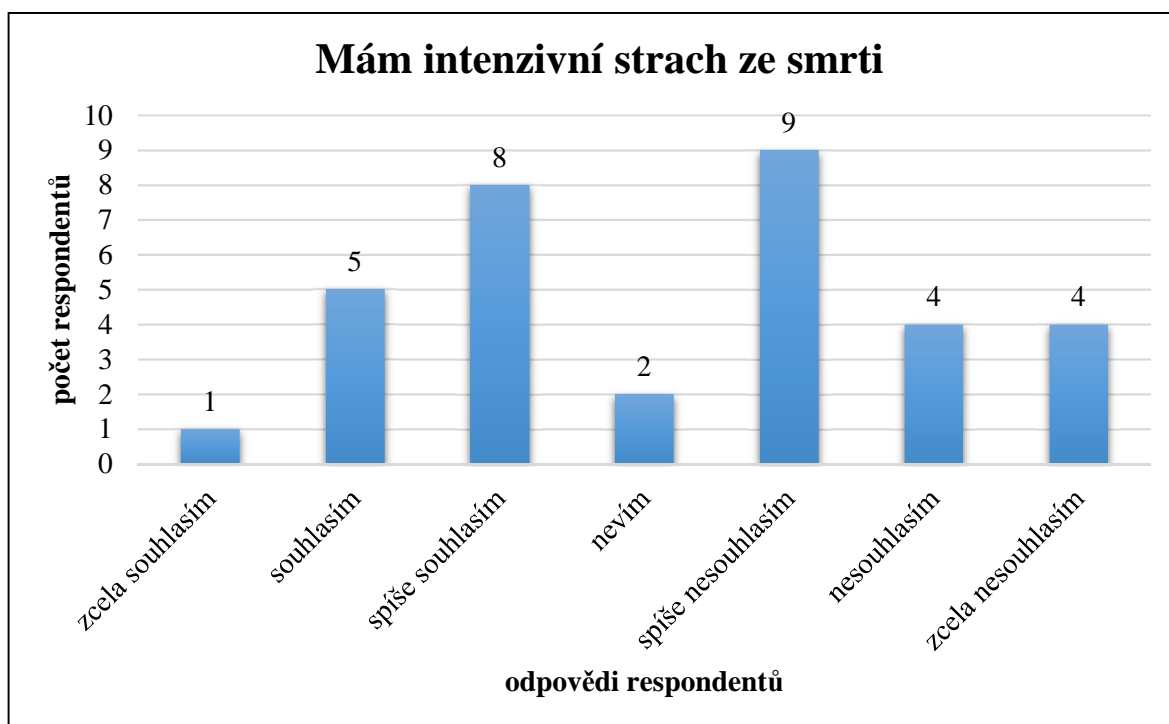
Tvrzení č. 17: Smrti bych se nebál/a, ani ji nevítal/a.

Obrázek 25 Smrti bych se nebál/a, ani ji nevítal/a

Podle grafu na obrázku 25 vidíme, jak studenti odpovídali na tvrzení „Smrti bych se nebál/a, ani ji nevítal/a“. Nejčtenější odpovědí se stala možnost „spíše souhlasím“, kterou zvolilo 8 studentů (24,2 %). 7 respondentů (21,2 %) spíše nesouhlasí, 1 (3,1 %) nesouhlasí a 3 (9,1 %) zcela nesouhlasí. Variantu „nevím“ zaškrtili v dotazníku 4 respondenti (12,1 %). S výrokem souhlasí 6 studentů (18,2 %) a 4 respondenti (12,1 %) zcela souhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

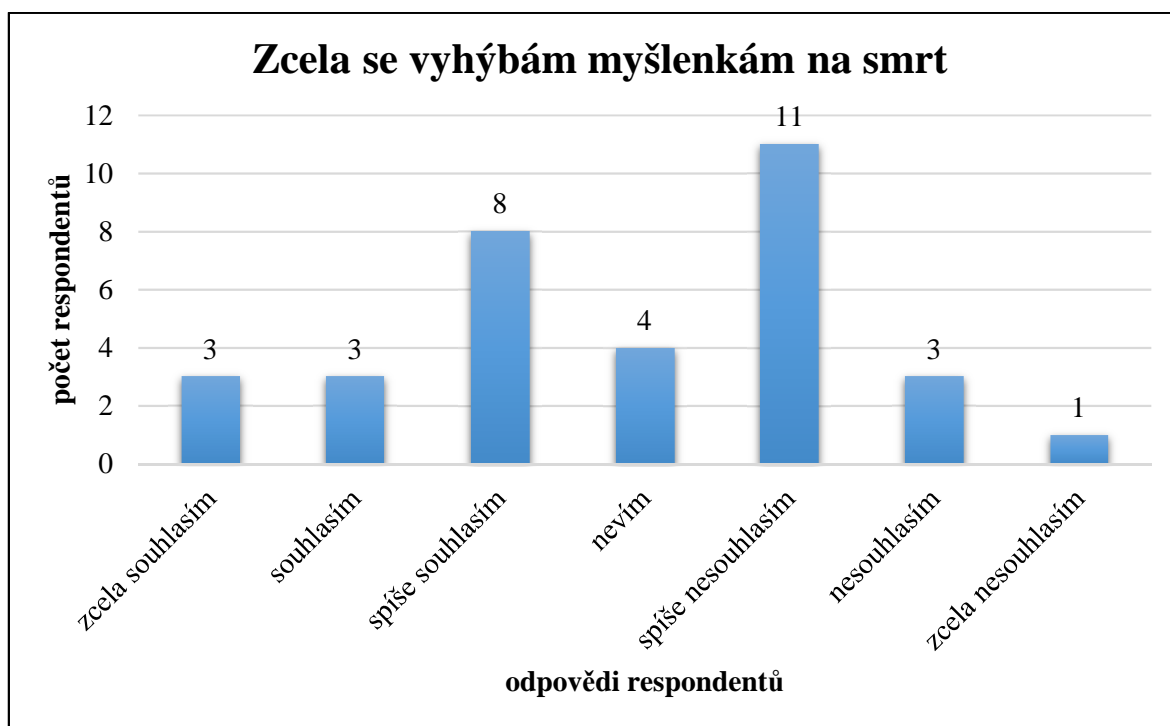
Tvrzení č. 18: Mám intenzivní strach ze smrti.

Obrázek 26 Mám intenzivní strach ze smrti

V tomto tvrzení se studenti zamýšleli nad tím, zda mají intenzivní strach ze smrti či nikoliv. Nejvíce respondentů, tedy 8 (27,3 %), zvolilo možnost spíše nesouhlasím. Naopak 8 studentů (24,2 %) s tvrzením spíše souhlasilo. 5 studentů (15,1 %) s výrokem souhlasí, 1 (3,1 %) zcela souhlasí. 2 studentů (6,1 %) neví, jak se k uvedenému tvrzení vyjádřit, další 4 (12,1 %) s výrokem nesouhlasí a taktéž 4 studenti (12,1 %) zcela nesouhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

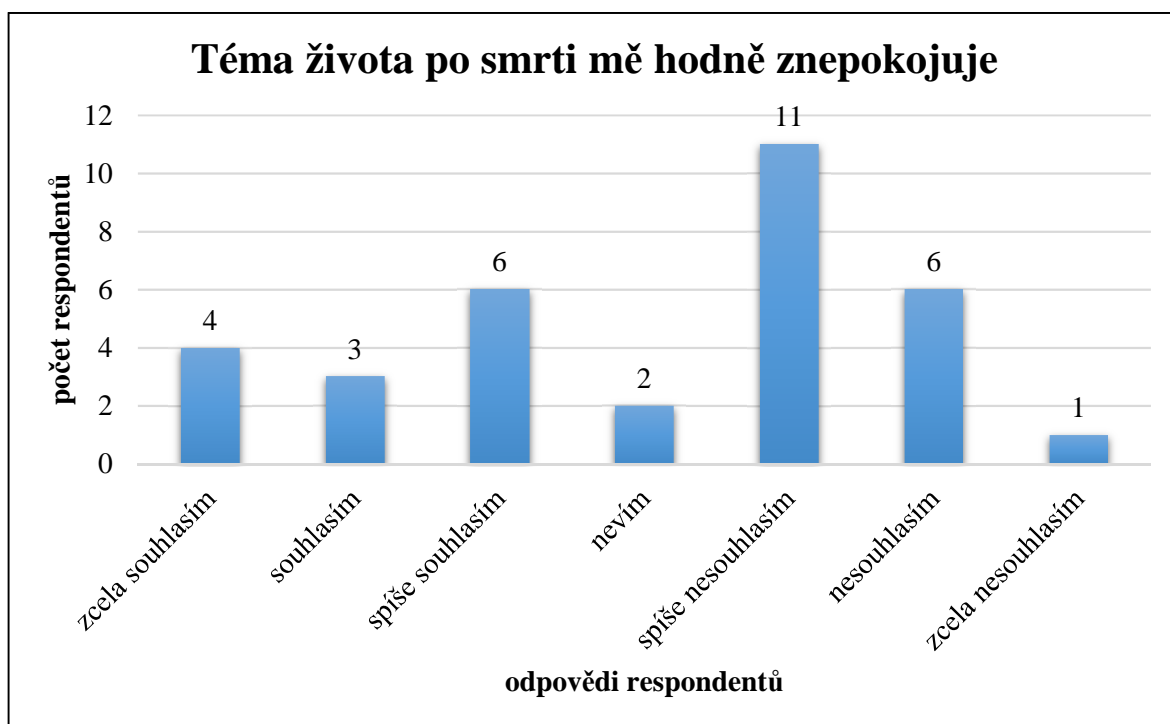
Tvrzení č. 19: Zcela se vyhýbám myšlenkám na smrt.

Obrázek 27 Zcela se vyhýbám myšlenkám na smrt

V grafu na obrázku 27 můžeme vidět, jak studenti reagovali na tvrzení „Zcela se vyhýbám myšlenkám na smrt“. Nejvíce respondentů (33,3 %) s výrokem spíše nesouhlasí a naopak pouze 1 student (3,1 %) s tvrzením zcela nesouhlasí. 8 studentů (24,2 %) zvolilo možnost „spíše nesouhlasím“ a 4 studenti (12,1 %) „nevím“. 3 respondenti (9,1 %) s výrokem zcela souhlasí, další 3 (9,1 %) souhlasí a 3 (9,1 %) nesouhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 20: Téma života po smrti mě hodně znepokojuje.

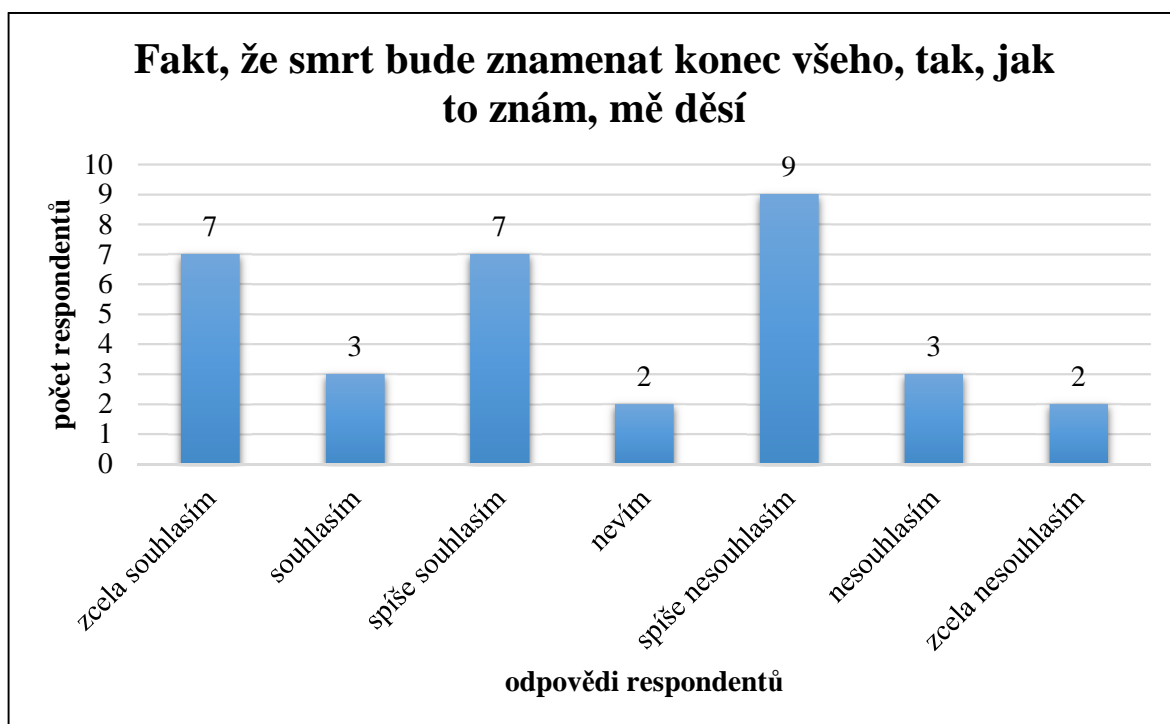

Obrázek 28 Téma života po smrti mě hodně znepokojuje

To, jak se staví studenti k tvrzení „Téma života po smrti mě hodně znepokojuje“, můžeme vidět v grafu na obrázku 28. Modusem této škály se stala odpověď „spíše nesouhlasím“, kterou zvolilo 11 studentů (33,3 %). 6 studentů (18,2 %) s výrokem spíše souhlasí a 6 (18,2 %) naopak nesouhlasí. 4 respondenti (12,1 %) zcela souhlasí a 3 (9,1 %) souhlasí. Možnost „nevím“ označili 2 studenti (6,1 %) a variantu „zcela nesouhlasím“ pouze 1 student (3,0 %).

Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 21: Fakt, že smrt bude znamenat konec všeho, tak, jak to znám, mě děsí.

Obrázek 29 Fakt, že smrt bude znamenat konec všeho, tak, jak to znám, mě děsí

V tomto bodě se měli studenti zamyslet nad tvrzením „Fakt, že smrt bude znamenat konec všeho, tak, jak to znám, mě děsí“. 9 studentů (27,2 %) s výrokem spíše nesouhlasí, 7 (21,2 %) spíše souhlasí a 7 respondentů (21,2 %) zcela souhlasí. Odpověď „souhlasím“ označili 3 studenti (9,1 %), „nesouhlasím“ taktéž 3 studenti (9,1 %) a s tvrzením zcela nesouhlasí 2 respondenti (6,1 %). Variantu nevím označili v dotazníku 2 studenti (6,1 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

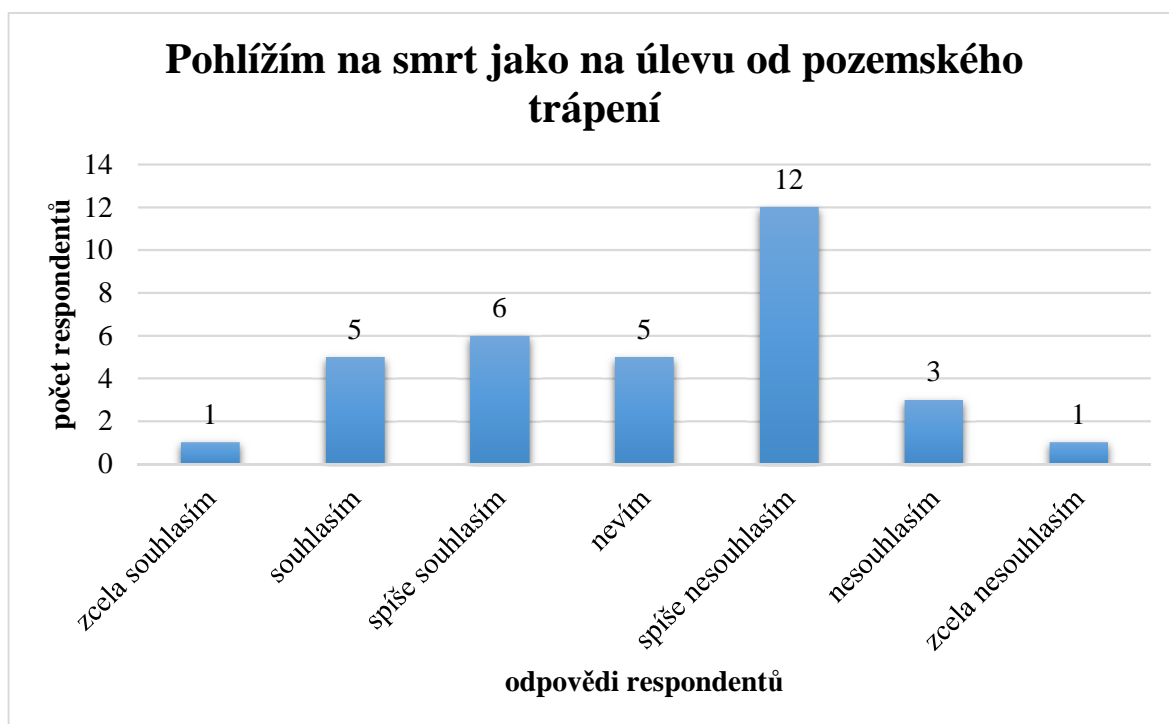
Tvrzení č. 22: Těším se na znovushledání se svými milovanými, až zemřu.

Obrázek 30 Těším se na znovushledání se svými milovanými, až zemřu

Na obrázku 30 vidíme graf, který ukazuje, do jaké míry studenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Těším se na znovushledání se svými milovanými, až zemřu“. 7 studentů (21,2 %) s tvrzením zcela souhlasí, 6 studentů (18,2 %) souhlasí a 9 respondentů (27,3 %) spíše souhlasí. Odpověď „nevím“ zaškrtnulo v dotazníku 6 studentů (18,2 %). 4 studenti (12,0 %) s výrokem nesouhlasí a 1 respondent (3,1 %) zcela nesouhlasí. Nikdo z dotazovaných nevedl odpověď „nevím“. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 23: Pohlížím na smrt jako na úlevu od pozemského trápení.

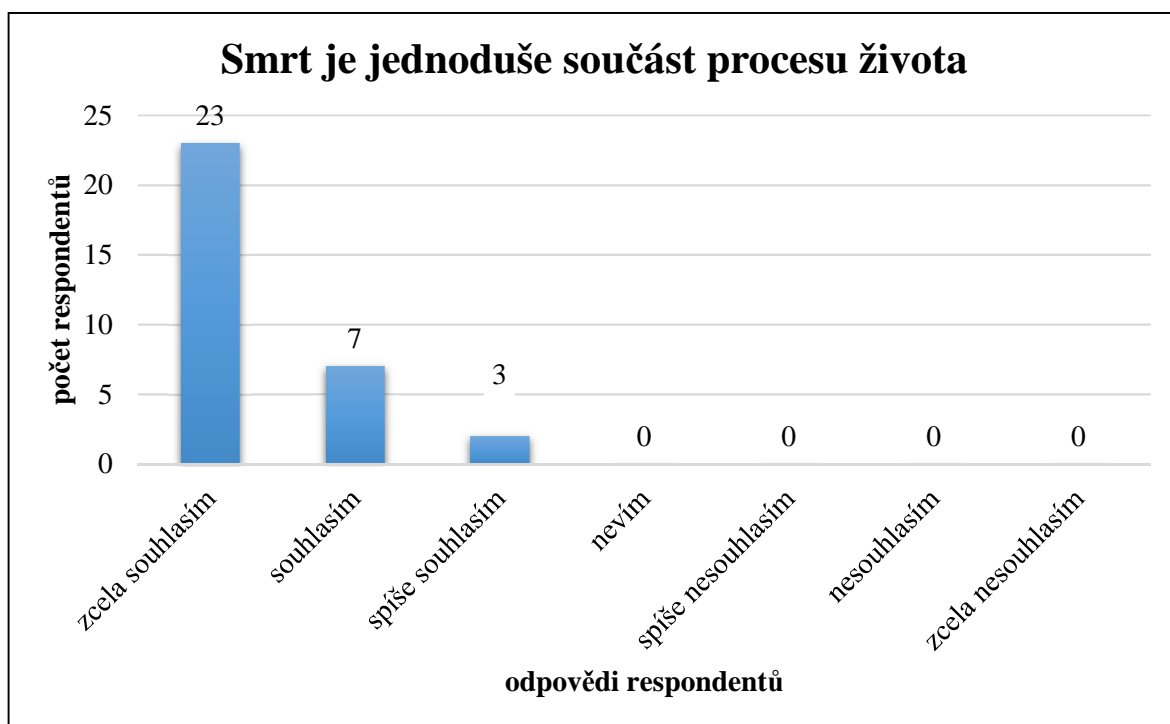

Obrázek 31 Pohlížím na smrt jako na úlevu od pozemského trápení

V tomto bodě se studenti zamýšleli nad tvrzením „Pohlížím na smrt jako na úlevu od pozemského života“. Nejvíce respondentů, tedy 12 (36,3 %), zvolilo možnost spíše nesouhlasím. 6 respondentů (18,2 %) spíše souhlasí, 5 studentů (15,1 %) souhlasí a 1 (3,1 %) zcela nesouhlasí. Možnost „nevím“ označilo 5 dotazovaných (15,1 %). S výrokem nesouhlasí 3 studenti (9,1 %), 1 zcela nesouhlasí (3,1 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

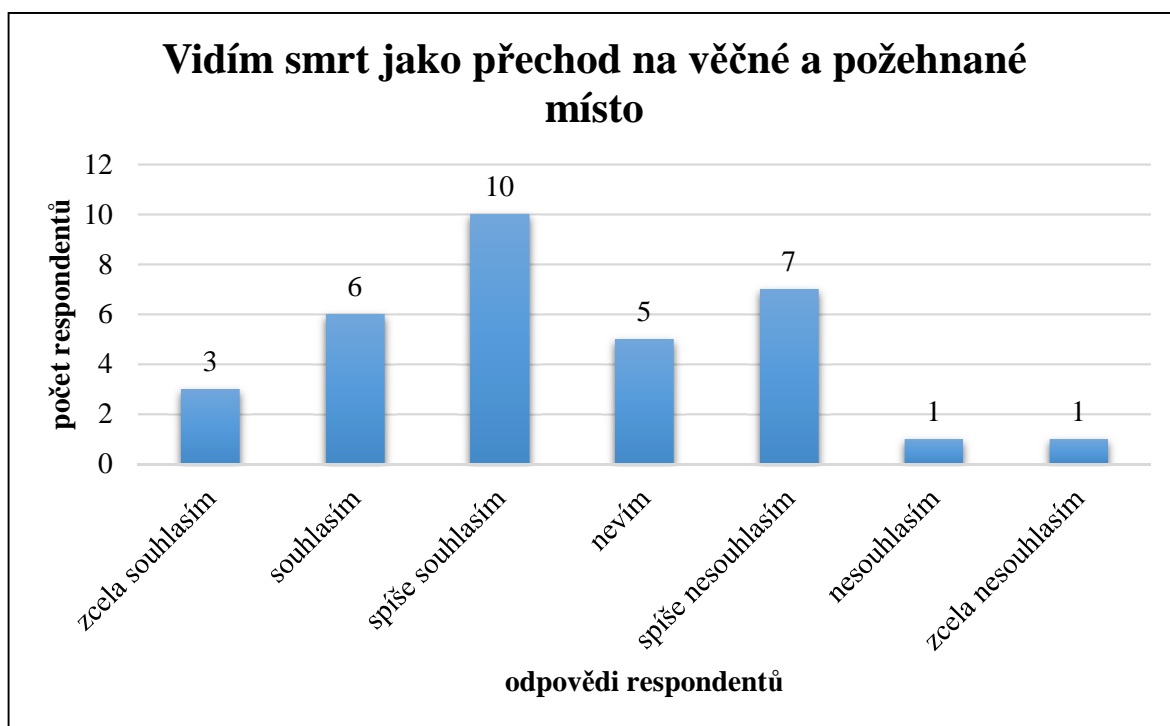
Tvrzení č. 24: Smrt je jednoduše součástí procesu života.

Obrázek 32 Smrt je jednoduše součástí procesu života

Na obrázku 32 je vyobrazen graf, z kterého můžeme vyčíst, jak se respondenti staví k tvrzení, že „Smrt je jednoduše součástí procesu života“. Nejvíce studentů (69,7 %) uvedlo, že s tímto výrokem zcela souhlasí. 7 respondentů (21,2 %) zvolilo odpověď „souhlasím“ a 3 studenti (9,1 %) „spíše souhlasím“. Ostatní možnosti nikdo nevolil. Na toto tvrzení odpovídal celkem 33 respondentů (100,0 %).

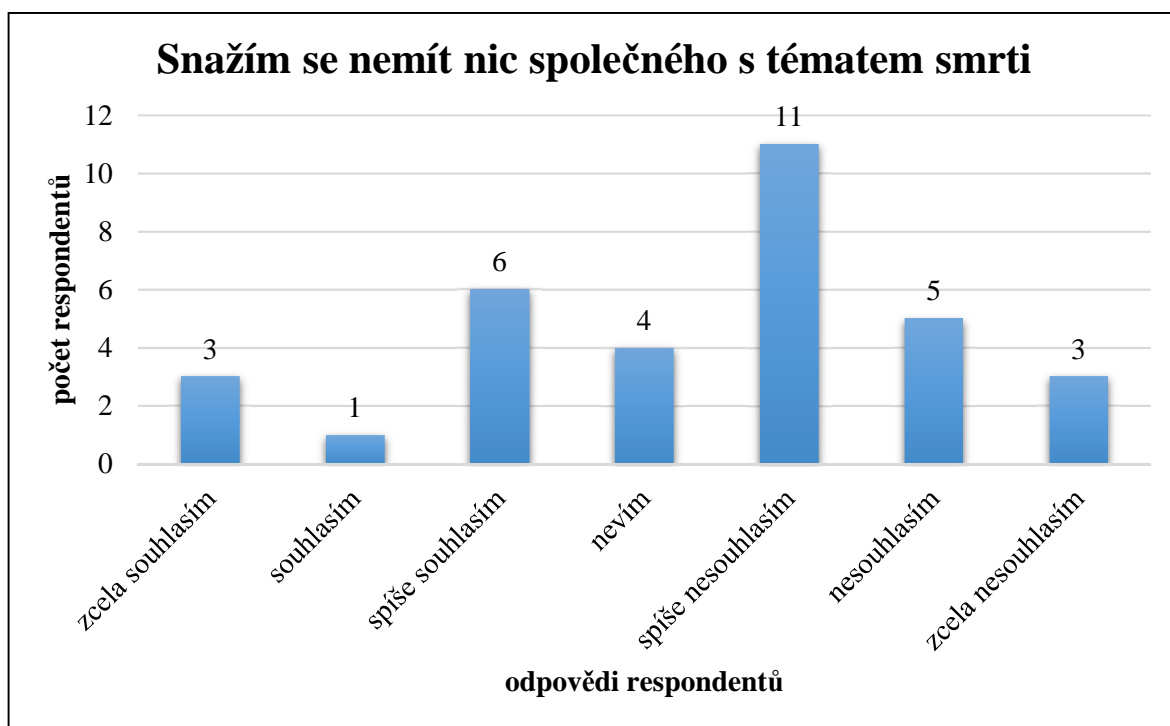
Tvrzení č. 25: Vidím smrt jako přechod na věčné a požehnané místo.

Obrázek 33 Vidím smrt jako přechod na věčné a požehnané místo

Na obrázku 33 vidíme graf, který ukazuje, do jaké míry studenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Vidím smrt jako přechod na věčné a požehnané místo“. 3 studenti (9,1 %) s tvrzením zcela souhlasí, 6 studentů (18,2 %) souhlasí a 10 respondentů (30,2 %) spíše souhlasí. Odpověď „nevím“ zaškrtno v dotazníku 5 studentů (15,1%). 7 studentů (21,2 %) s výrokem spíše nesouhlasí, 1 nesouhlasí (3,1 %) a 1 zcela nesouhlasí (3,1 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

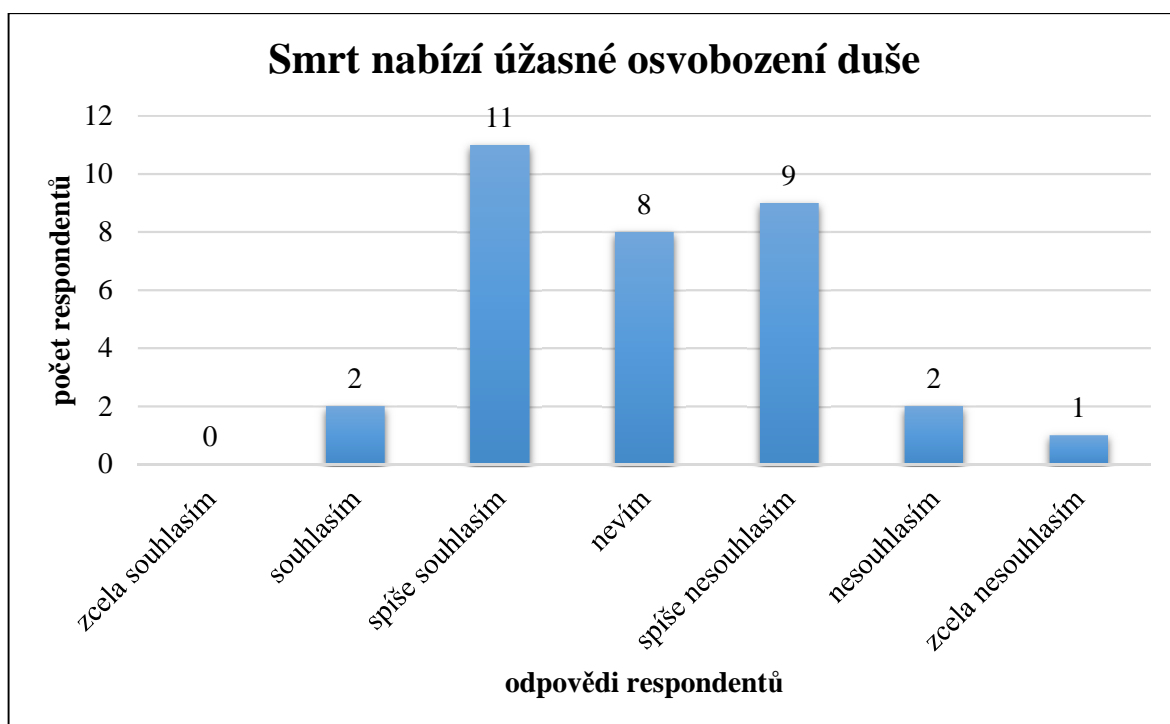
Tvrzení č. 26: Snažím se nemít nic společného s tématem smrti.

Obrázek 34 Snažím se nemít nic společného s tématem smrti

Na obrázku 34 vidíme graf, který ukazuje, do jaké míry studenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Snažím se nemít nic společného s tématem smrti“. 3 studenti (9,1 %) s tvrzením zcela souhlasí, 1 student (3,1 %) souhlasí a 6 respondentů (18,2 %) spíše souhlasí. Odpověď „nevím“ zaškrtili v dotazníku 4 studenti (12,1 %). 11 studentů (33,3 %) s výrokem spíše nesouhlasí, 5 nesouhlasí (15,1 %) a 3 zcela nesouhlasí (9,1 %). Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 27: Smrt nabízí úžasné osvobození duše.

Obrázek 35 Smrt nabízí úžasné osvobození duše

V dalším bodě se studenti vyjadřovali k výroku „Smrt nabízí úžasné osvobození duše“. Nejvíce studentů (33,2 %) s tvrzením spíše souhlasí. 9 respondentů (27,3 %) zvolilo možnost „spíše nesouhlasím“ a 8 studentů (24,2 %) „nevím“. 2 dotazovaní (6,1 %) s tvrzením nesouhlasí, 2 (6,1 %) naopak souhlasí. 1 respondent (3,1 %) zcela nesouhlasí. Nikdo nezvolil variantu odpovědi „zcela souhlasím“. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

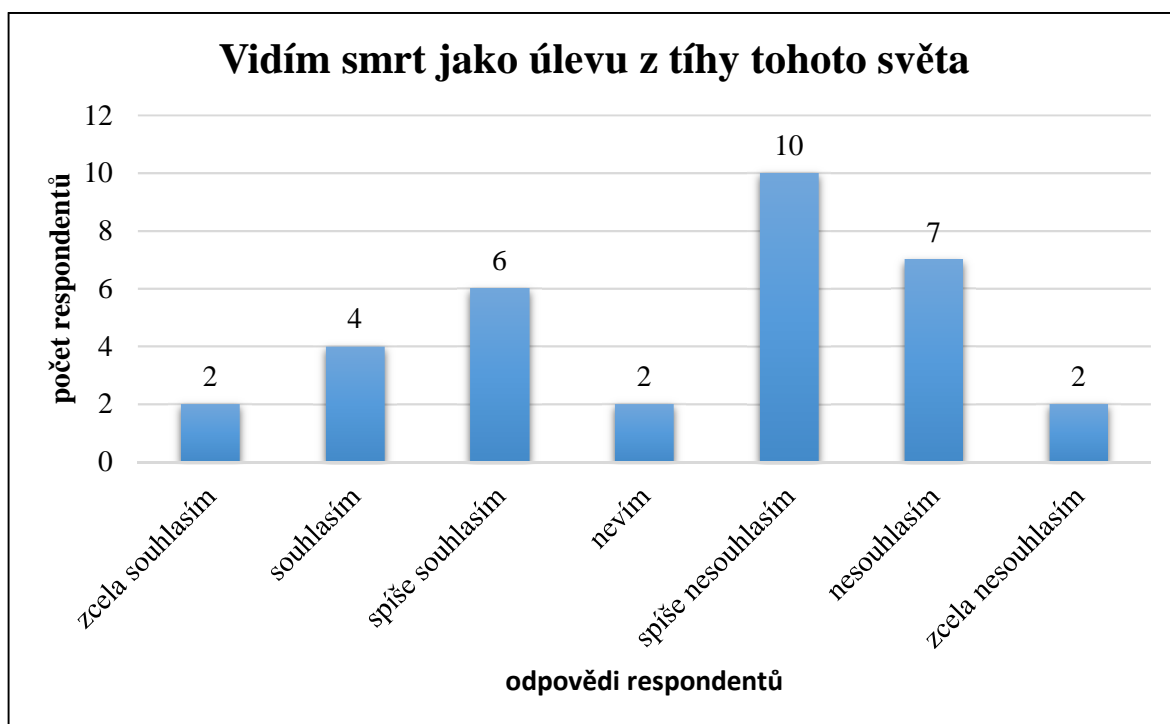
Tvrzení č. 28: Víra v posmrtný život mi při střetávání se smrtí dává pocit klidu.

Obrázek 36 Víra v posmrtný život mi při střetávání se smrtí dává pocit klidu

Na obrázku 32 je vyobrazen graf, z kterého můžeme vyčíst, jak se respondenti staví k tvrzení „Věra v posmrtný život mi při střetávání se smrtí dává pocit klidu“. Nejvíce studentů (30,2 %) uvedlo, že s tímto výrokem spíše souhlasí. 8 respondentů (24,2 %) zvolilo odpověď „spíše nesouhlasím“, 6 studentů (18,2 %) „nesouhlasím“ a 2 (6,1 %) „zcela nesouhlasím“. 3 respondenti (9,1 %) s tvrzením souhlasí, 1 (3,1 %) zcela souhlasí. 3 studenti (9,1 %) uvedli, že neví, jak se k tomuto výroku vyjádřit. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

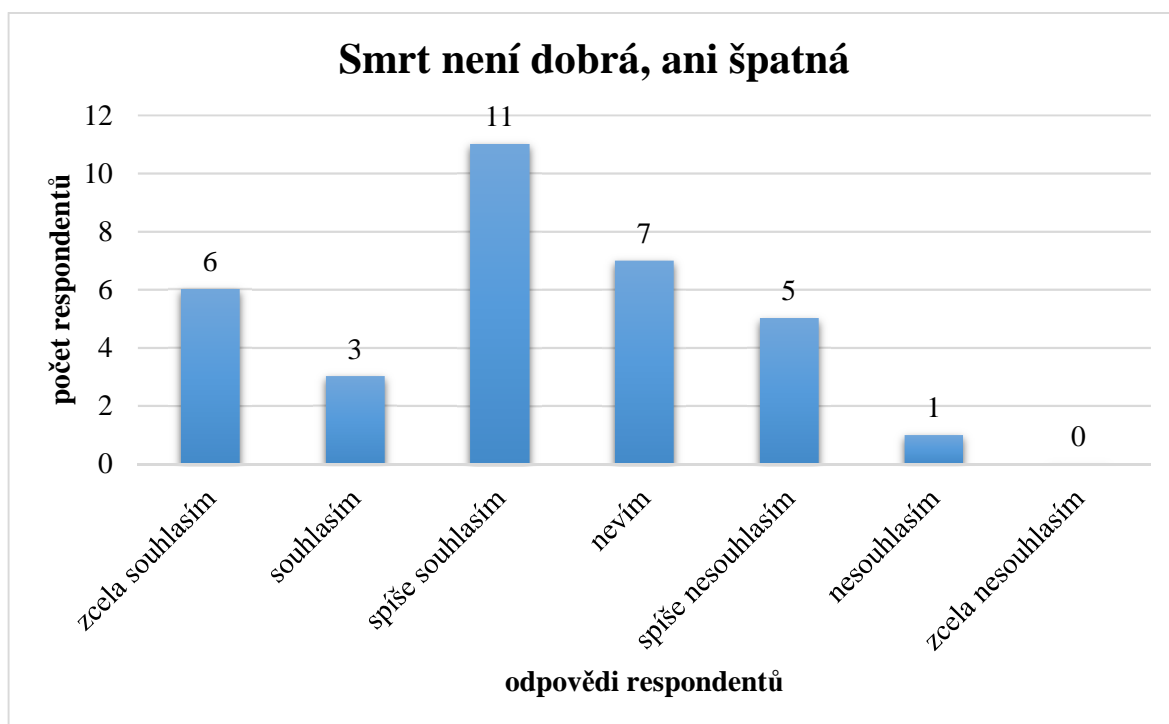
Tvrzení č. 29: Vidím smrt jako úlevu z tíhy tohoto světa.

Obrázek 37 Vidím smrt jako úlevu z tíhy tohoto světa

V tomto bodě se studenti zamýšleli nad tvrzením „Vidím smrt jako úlevu z tíhy tohoto světa“. Nejvíce respondentů, tedy 10 (30,2 %), zvolilo možnost „spíše nesouhlasím“. 7 respondentů (21,2 %) s tvrzením nesouhlasí a 2 (6,1 %) zcela nesouhlasí. Možnost „nevím“ označili 2 dotazovaní (6,1 %). S výrokem spíše souhlasí 6 studentů (18,2 %), 4 souhlasí (12,1 %) a 2 (6,1 %) zcela souhlasí. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

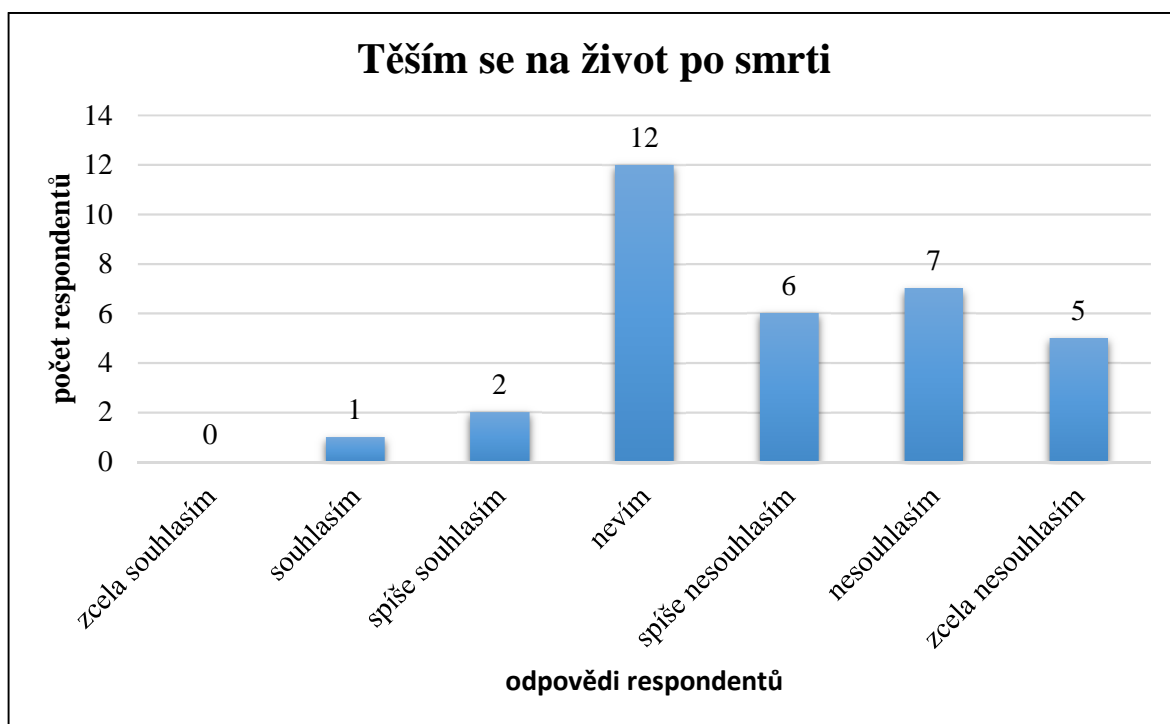
Tvrzení č. 30: Smrt není dobrá, ani špatná.

Obrázek 38 Smrt není dobrá, ani špatná

To, jak se staví studenti k tvrzení „Smrt není dobrá, ani špatná“, můžeme vidět v grafu na obrázku 38. Modusem této škály se stala odpověď „spíše souhlasím“, kterou zvolilo 11 studentů (33,3 %). 7 studentů (21,2 %) vybralo variantu odpovědi „nevím“. 6 studentů (18,2 %) s výrokem zcela souhlasí a 5 (15,1 %) naopak spíše nesouhlasí. 3 respondenti (9,1 %) souhlasí a 1 (3,1 %) nesouhlasí. Možnost „zcela nesouhlasím“ nikdo nezvolil. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 31: Těším se na život po smrti.

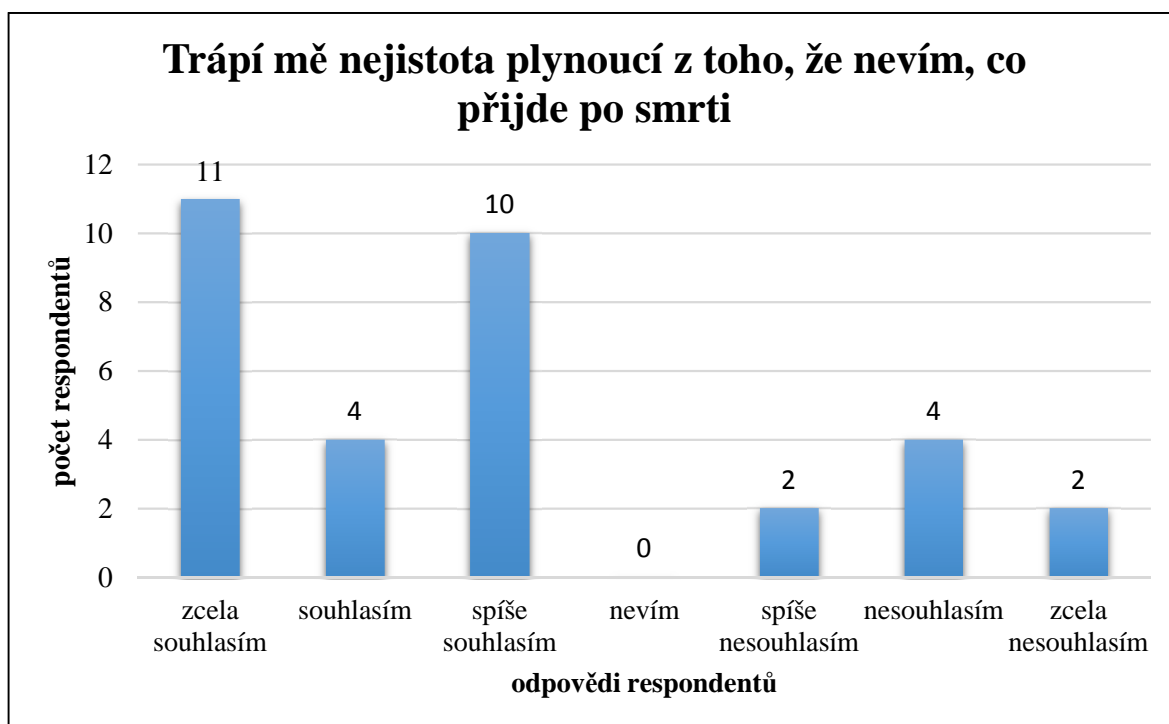

Obrázek 39 Těším se na život po smrti

Na obrázku 39 vidíme graf, který ukazuje, do jaké míry studenti souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Těším se na život po smrti“. 1 student (3,1 %) souhlasí a 2 respondenti (6,1 %) spíše souhlasí. Odpověď „nevím“ zaškrtno v dotazníku 12 studentů (36,3 %). 6 studentů (18,2 %) s výrokem spíše nesouhlasí, 7 nesouhlasí (21,2 %) a 5 zcela nesouhlasí (15,1 %). Možnost „zcela souhlasím“ nikdo z dotazovaných nezaškrtnl. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %).

Tvrzení č. 32: Trápí mě nejistota plynoucí z toho, že nevím, co přijde po smrti.

Obrázek 40 Trápí mě nejistota plynoucí z toho, že nevím, co přijde po smrti

V posledním bodě dotazníku jsem zjišťovala postoj studentů k tvrzení „Trápí mě nejistota plynoucí z toho, že nevím, co přijde po smrti“. 11 dotazovaných (33,3 %) uvedlo, že s tímto výrokem zcela souhlasí. Dalších 10 respondentů (30,3 %) spíše souhlasí a 4 (12,1 %) souhlasí. Možnost „nesouhlasím“ vybrali 4 studenti (12,1%), „spíše nesouhlasím“ 2 studenti (6,1 %) a „zcela nesouhlasím“ 2 studenti (6,1 %). Odpověď „nevím“ nezvolil žádný z respondentů. Na toto tvrzení odpovídalo celkem 33 respondentů (100,0 %)

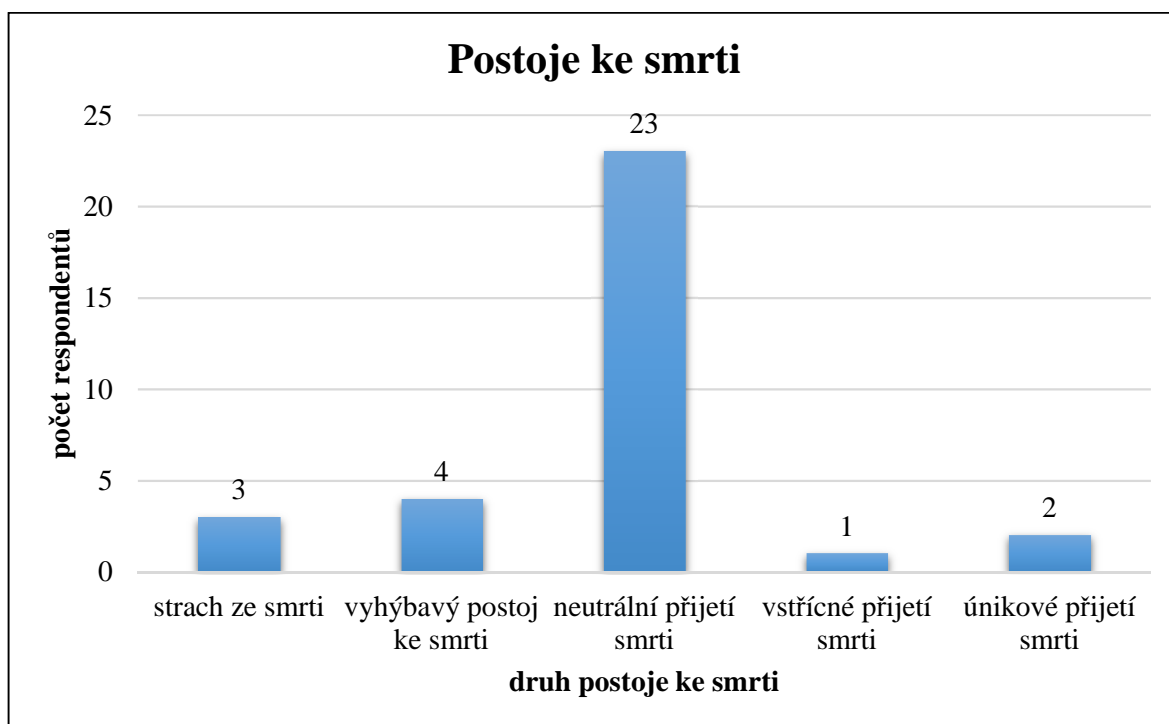
8 DISKUZE

Tato část bakalářské práce se zabývá vyhodnocením výzkumných otázek, které byly stanoveny na začátku výzkumu.

První výzkumná otázka : Jaký mají studenti oboru Zdravotně-sociální pracovník postoj ke smrti?

K první výzkumné otázce se vztahují všechny otázky, tedy 1 až 32, ze standardizovaného dotazníku DAP-R. Ovšem k jednotlivým dimenzím postoje ke smrti patří určité dotazníkové otázky. K dimenzi „strach ze smrti“ patří otázky 1, 2, 7, 18, 20, 21 a 32. K dimenzi „vyhýbavý postoj ke smrti“ patří otázky 3, 10, 12, 19 a 26. K dimenzi „neutrální přijetí smrti“ patří otázky 6, 14, 17, 24 a 30. K dimenzi „vstřícné přijetí smrti“ patří otázky 4, 8, 13, 15, 16, 22, 25, 27, 28 a 31. K dimenzi „únikové přijetí smrti“ patří otázky 5, 9, 11, 23 a 29.

V následujícím grafu můžeme vidět zjištěné postoje studentů oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti.

Obrázek 41 Zjištěné postoje studentů ke smrti

Sloupcový graf na obrázku 41 zobrazuje pět dimenzí postojů ke smrti a počty respondentů, kteří se do jednotlivých dimenzí zařadili na základě nejnižšího skóre v dotazníku DAP-R. Nejvíce zastoupeným postojem ke smrti se stala dimenze „neutrální přijetí smrti“, do které spadá

23 studentů (69,7 %). Do dimenze „vyhýbavý postoj ke smrti“ patří 4 studenti, což je 12,1 %. Třetí nejpreferovanější kategorií je „strach ze smrti“, do které spadají 3 respondenti (9,1 %). 2 studenti (6,1 %) patří do škály „únikové přijetí smrti“. Pouze 1 student spadá do dimenze „vstřícné přijetí smrti“, což odpovídá 3,0 %. Dotazník vyplnilo celkem 33 studentů (100,0 %).

V následující tabulce vidíme přehled zjištěných hodnot v jednotlivých dimenzích.

Tabulka 1 Zjištěné hodnoty v jednotlivých dimenzích

strach ze smrti	vyhýbavý postoj ke smrti	neutrální přijetí smrti	vstřícné přijetí smrti	únikové přijetí smrti
	1,0	1,0		1,0
		1,0		
	1,4	1,4		
		1,4		
1,6		1,6		1,6
		1,6	1,7	
		1,8		
2,0	2,0	2,0		
2,0	2,0	2,0		
		2,0		
		2,0		
		2,2		
		2,2		
		2,2		
		2,2		
		2,2		
		2,2		
		2,2		
		2,2		
		2,4		
		2,6		
		3,0		
		3,0		
		3,0		

V tabulce 1 jsou uvedené hodnoty, které jsem naměřila u jednotlivých respondentů. Do tabulky jsem uvedla pouze nejnižší skóre, které jednotliví respondenti v dotazníku získali a které odpovídají dimenzím, do kterých spadají. Dle tabulky můžeme vidět, jak se skóre u jednotlivých studentů liší. Čím nižší skóre je, tím více souhlasně studenti v dané dimenzi odpovídali.

Musím přiznat, že mě velmi překvapilo, kolik studentů spadá do dimenze neutrálního přijetí smrti. Nečekala jsem, že tato dimenze natolik vynikne oproti ostatním. Naopak jsem očekávala, že více studentů bude mít strach ze smrti či se bude této problematice vyhýbat. Celkově považuji tento výsledek za pozitivní, jelikož dvě třetiny studentů dle tohoto výzkumu považují smrt za přirozenou součást života, což je dle mého názoru dobrý předpoklad pro výkon profese zdravotně-sociálního pracovníka. Určitě je třeba si uvědomit, že tento výsledek může vycházet také z toho, že moji respondenti jsou všechno mladí lidé ve věku kolem dvaceti let. Tématem postojů ke smrti v různých životních obdobích člověka se ve své práci zabýval Žmolík (2005, s. 44), který se soustředil na pojetí smrti v mladé dospělosti. Ze svých rozhovorů zjistil, že typické pro mladé lidi jsou větší obavy ze smrti ostatních než své vlastní a zároveň dodává, že pro mladého zdravého člověka je smrt jaksi vzdálenější než například pro nemocného seniora. Naopak Machů (2012, s. 60) došla ve své diplomové práci k závěru, že u respondentů kolem dvaceti let věku vrcholí míra úzkosti ze smrti a s přibývajícím věkem tato úzkost klesá. Vysvětlení vidí v tom, že starší lidé mají větší zkušenosti se smrtí. Machů zmiňuje zajímavý fakt, že se záměrně nedotazovala studentů oboru psychologie, jelikož ti by mohli tvořit specifický vzorek.

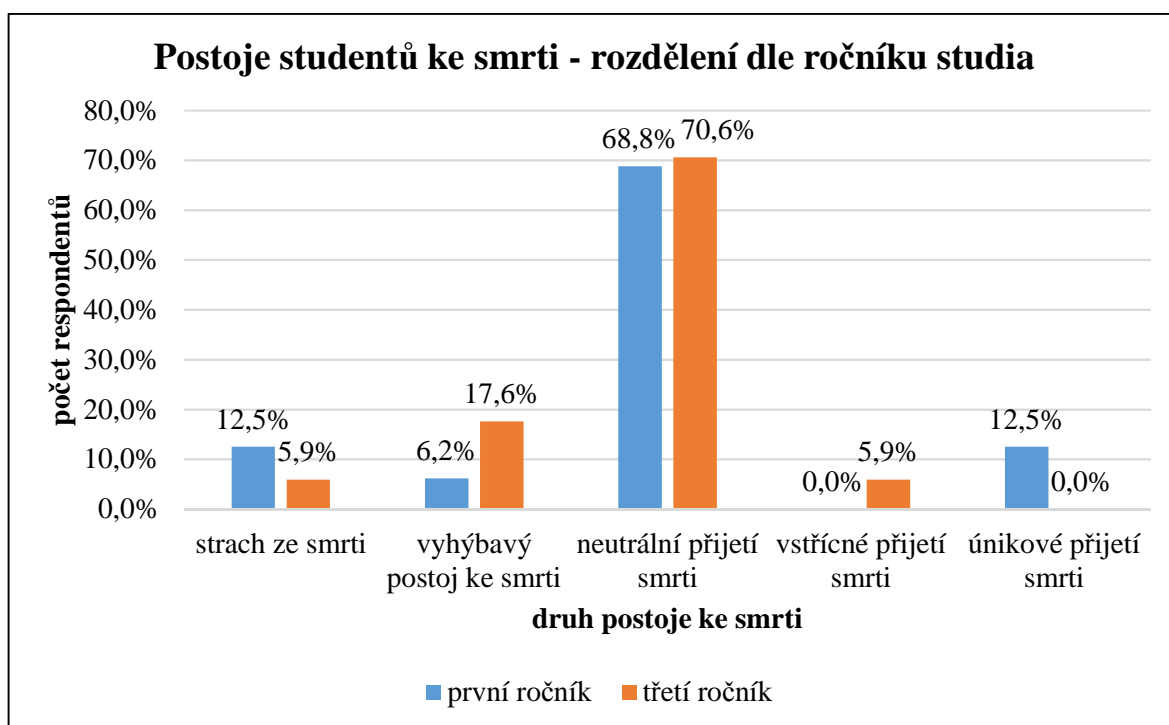
Druhá výzkumná otázka: Je rozdíl v postojích ke smrti mezi prvním a třetím ročníkem oboru Zdravotně-sociální pracovník?

K druhé výzkumné otázce se vztahují otázky 2, 3, 4 a 5 z dotazníku vlastní konstrukce a dále všechny otázky z dotazníku DAP-R.

Z celkového počtu 33 respondentů (100,0 %) se 16 studentů (48,5 %) nachází v prvním ročníku a 17 studentů (51,5 %) ve třetím ročníku. Studentů ze třetího ročníku jsem se ptala, zda se během praxí na vysoké škole setkali se smrtí. 9 z nich odpovědělo, že ano. 8 studentů se se smrtí na praxi nesetkalo. Dále jsem od těch, kteří se se smrtí setkali, zjišťovala, jak na ně toto setkání zapůsobilo. Nejvíce respondentů uvedlo, že setkání na ně zapůsobilo neutrálně nebo spíše negativně. Menší procento studentů vnímá toto setkání jako spíše pozitivní, jeden respondent dokonce uvedl, že vnímá tuto zkušenost jako zcela pozitivní. Nikdo neuvedl, že by

setkání se smrtí vnímal zcela negativně. Na otázku, jak respondenti vnímají setkání se smrtí, následovala otázka, zda si studenti myslí, že dané setkání se smrtí nějak změnilo jejich dosavadní vnímání smrti. Pouze 11,2 % studentů uvedlo, že setkání se smrtí změnilo jejich vnímání smrti. 44,4 % studentů si myslí, že setkání se smrtí nijak nezměnilo jejich dosavadní vnímání smrti a 44,4 % neumí toto posoudit.

V následujícím grafu můžeme vidět, jak se liší postoje studentů prvního a třetího ročníku oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti.

Obrázek 42 Postoje studentů ke smrti - rozdělení dle ročníku studia

Na obrázku 42 vidíme, že u neutrálního přijetí smrti není žádný výrazný rozdíl mezi studenty prvního a třetího ročníku. Do této dimenze spadá 68,8 % studentů prvního ročníku a 70,6 % studentů třetího ročníku. Do vyhýbavého postoje ke smrti patří 6,2 % studentů prvního ročníku a 17,6 % studentů třetího ročníku. Strach ze smrti má 12,5 % studentů prvního ročníku a 5,9 % studentů ročníku třetího. Vstřícné přijetí smrti se při výzkumu prokázalo pouze u studentů třetího ročníku (5,9 %). Naopak únikové přijetí smrti vykazují dle zjištěných dat pouze studenti prvního ročníku (12,5 %).

Při výběru respondentů, jsem se záměrně rozhodla pro studenty prvního ročníku daného oboru, kteří ještě nemají absolvované žádné odborné praxe, na kterých by se mohli setkat se smrtí.

Naopak studenti třetího ročníku v době vyplňování dotazníků měli splněny téměř všechny praxe. Zajímalo mě, zda mezi těmito dvěma ročníky bude nějaký patrný rozdíl v postojích ke smrti.

Z výsledků na grafu shledávám pouze drobné rozdíly v postojích. U dimenze „strach ze smrti“ převažují zhruba o šest procent studenti prvního ročníku nad studenty třetího ročníku. Překvapilo mně, že vyhýbavý postoj ke smrti se vyskytuje více u studentů třetího ročníku než u studentů ročníku prvního. Neutrální přijetí smrti se mezi ročníky téměř neliší. Do kategorie vstřícného přijetí smrti spadá pouze jeden respondent, a to ze třetího ročníku. Naopak do dimenze únikového přijetí smrti patří pouze studenti prvního ročníku.

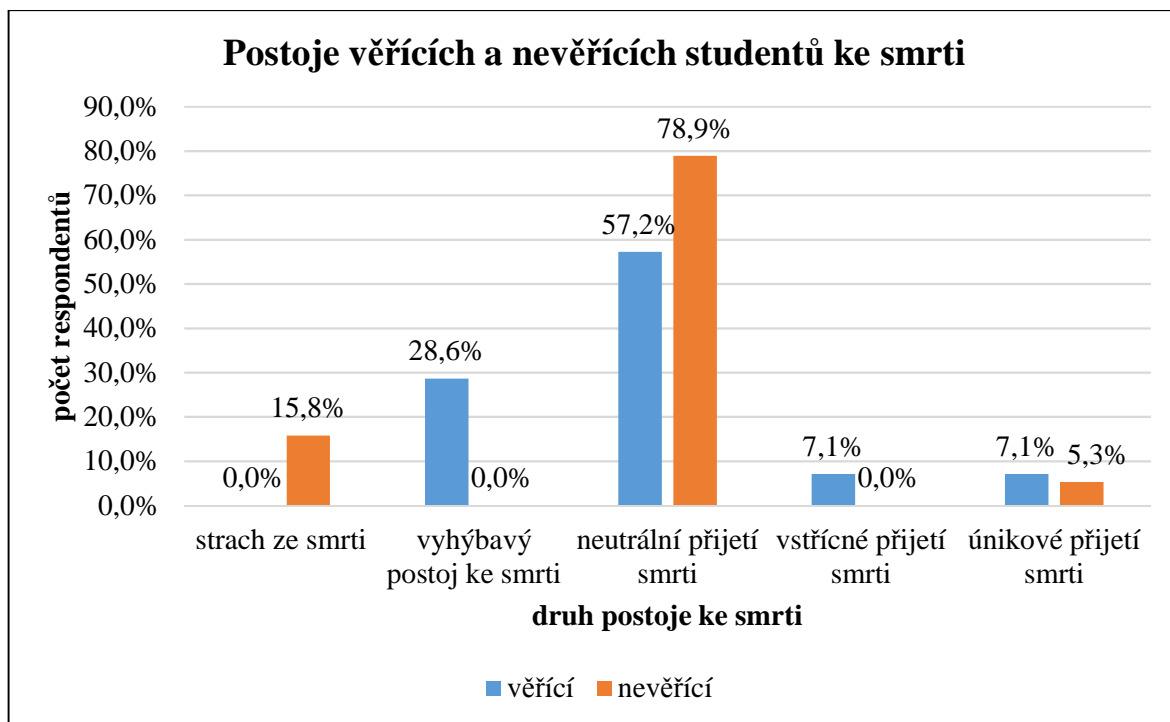
K zajímavým výsledkům došla ve své práci Zdražilová (2016, s. 45), která zkoumala rozdíly v postojích ke smrti mezi studenty posledního ročníku oboru psychologie a oboru medicíny. Autorka uvádí, že se ve výzkumu projevil rozdíl v postojích mezi studenty psychologie a medicíny, neboť studenti medicíny byli ve svých přesvědčeních ovlivněni mimo jiné právě zkušenostmi získanými v rámci praxe.

Třetí výzkumná otázka: Je rozdíl v postojích ke smrti mezi věřícími a nevěřícími studenty oboru Zdravotně-sociální pracovník ?

Ke třetí výzkumné otázce se vztahují otázky 6, 7 a 8 z dotazníku vlastní konstrukce a dále všechny otázky z dotazníku DAP-R.

Na otázku, zda by studenti označili sami sebe pojmem věřící, odpovědělo kladně 14 studentů. 19 studentů se považuje za nevěřící. 54,5 % respondentů jsou pokřtění, 45,5 % respondentů nikoliv. V poslední otázce vlastní konstrukce jsem se dotazovala, zda jsou studenti praktikující věřící. Měla jsem tím na mysli, zda chodí například pravidelně do kostela nebo dodržují jiné rituály spojené s jejich vírou. Pouze 9,1 % respondentů odpovědělo, že se považuje za praktikující věřící.

V následujícím grafu můžeme vidět, jak se liší postoje věřících a nevěřících studentů ke smrti.

Obrázek 43 Postoje věřících a nevěřících studentů ke smrti

V tomto grafu porovnávám věřící studenty (100,0 %) a nevěřící studenty (100,0 %). Na obrázku 43 vidíme, že do neutrálního přijetí smrti spadá 78,9 % nevěřících studentů a 57,2 % věřících studentů. V dimenzi „strach ze smrti“ je 15,8 % nevěřících studentů a žádní věřící. Naopak do dimenze „vyhýbavý postoj ke smrti“ spadají pouze věřící studenti, kterých je 28,6 %. Vstřícné přijetí smrti se prokázalo pouze u věřících studentů (7,1 %). Do únikového přijetí smrti patří 7,1 % věřících a 5,3 % nevěřících respondentů.

U dimenze „strach ze smrti“ jsem očekávala, že bude převažovat počet nevěřících studentů, a tak se také stalo. Do této dimenze se vlastně zařadili pouze nevěřící respondenti. Ke stejnému výsledku došla ve svém výzkumu také Irová (2015, s.77), která udává, že nevěřící jedinci vykazují statisticky větší míru strachu ze smrti než věřící respondenti. Také Machů (2016, s.129) ve své disertační práci zmiňuje, že věřící lidé prožívají nižší míru strachu ze smrti než nevěřící.

Dimenze „vyhýbavý postoj ke smrti“ mě překvapila, neboť jsem očekávala, že i v tomto případě bude převažovat počet nevěřících respondentů nad věřícími. Ale dle mých výsledků tuto kategorii obsadili pouze věřící studenti (28,6 %). Machů (2016, s.129) došla ve svém výzkumu k opačnému závěru, že na škále vyhýbavý postoj ke smrti skórují více lidé nevěřící než věřící.

Ve škále neutrálního přijetí je 57,2 % věřících studentů a 78,9 % nevěřících studentů.

Ve škále vstřícného přijetí smrti je pouze jeden respondent, a to z řady věřících. I přesto, že se jedná o jediného studenta, tak se potvrdilo mé očekávání, že v této dimenzi bude více věřících studentů. Irová (2015, s.77) došla ve své práci ke stejnému závěru, kdy uvádí, že věřící jedinci vykazují vyšší míru postoje vítaného přijetí smrti než lidé nevěřící. Stejný výsledek udává i Machů (2016, s. 130), v jejíž práci se dočteme, že ve škále postoje vítaného přijetí smrti je více věřících než nevěřících respondentů.

Na škále únikového přijetí smrti skórovalo 7,1 % věřících a 5,3 % nevěřících studentů. Rozdíl mezi porovnávanými skupinami je v tomto případě malý.

9 ZÁVĚR

Tématem této bakalářské práce byly Postoje studentů oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti. Práce je rozdělena na část teoretickou a výzkumnou. V teoretické části byl podán přehled informací o smrti, postojích, postojích ke smrti a profesi zdravotně-sociálního pracovníka. Tím byl splněn teoretický cíl práce.

Cíle výzkumné části práce byly splněny. Postoje studentů ke smrti byly zjištěny, stejně tak i rozdíly v postojích ke smrti mezi studenty prvního a třetího ročníku a rozdíly v postojích ke smrti mezi věřícími a nevěřícími studenty.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že většina studentů má ke smrti neutrální postoj. To znamená, že smrt přijímají jako běžnou součást lidského koloběhu života. Tento výsledek vnímám velice kladně, jelikož si myslím, že je to dobrý předpoklad pro práci zdravotně-sociálního pracovníka. Moje domněnka, kterou jsem na začátku výzkumu měla ohledně pozitivnějšího přijímání smrti ze strany věřících studentů, se mi částečně potvrdila. Naopak očekávání, že bude vidět zřetelný rozdíl ve vnímání smrti mezi studenty prvního a třetího ročníku, se nenaplnilo.

Je velice pravděpodobné, že se respondenti během svého profesního i soukromého života s touto problematikou setkají, a proto považuji za přínosné, že se mohli díky mému výzkumu alespoň na chvíli nad tímto stále aktuálním tématem zamyslet.

Ačkoliv je smrtelnost každého člověka více jak jasná, lidé se často chovají, jako by to tak nebylo. O smrti se příliš nehovoří, nepřemýšlí, umírající se odsouvají na místa, kde jejich skon splyne s davem. Smrt v přirozeném prostředí domova není v současné době hitem, bohužel. Jelikož jsem ale optimista, věřím, že se situace bude úměrně s časem zlepšovat a že se lidé přestanou smrti bát a zavírat před ní oči. Kdysi jsem někde slyšela, že veškeré úzkosti a strachy pramení právě z nevyřešeného strachu ze smrti. Možná, kdybychom se vlastního zániku přestali bát, mohli bychom žít šťastnější život.

Výzkum a celou tvorbu bakalářské práce vnímám jako přínosnou, jelikož jsem se dozvěděla spoustu zajímavých informací, načerpala nové zkušenosti a při rozhovorech se svými přáteli a známými na toto téma možná inspirovala některé lidi k zamyšlení nad jejich vlastní konečností života.

10 POUŽITÁ LITERATURA

- 1) ARIES, Philippe. *Dějiny smrti II*. Přeložil Danuše NAVRÁTILOVÁ. Praha: Argo, 2010. ISBN 80-7203-293-3
- 2) Český statistický úřad [online]. 2014 [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>
- 3) *Deutsche Gessellschaft für humanes Sterben* [online]. ©2013 [cit. 2017-01-30]. Dostupné z : <http://www.dghs.de/ueber-uns.html>
- 4) *Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR* [online]. 2006 [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf
- 5) FIALOVÁ, Dana. *Postoje studentů sociální práce vybrané vysoké školy k umírání a smrti* [online]. Brno, 2015 [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/397625/fss_b/ . Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně.
- 6) GROF, Stanislav. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0177-5
- 7) HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. 2., přeprac. vyd. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-471-3
- 8) HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 5. vyd. Přeložil Irena ŠTĚPANÍKOVÁ. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-639-1
- 9) HEŘMANOVÁ, Jana. *Etika v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3469-9
- 10) HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie*. Přeložil Dagmar BREJLOVÁ, přeložil Pavel LE ROCH. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5
- 11) IROVÁ, Irena. *Postoje ke smrti a souvisejícím otázkám* [online], Olomouc, 2015 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: http://theses.cz/id/gkdv4b/Irena_Irova_Diplomova_prace.pdf. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
- 12) KISVETROVÁ, Helena a Jana KUTNOHORSKÁ. *Umírání a smrt v historickém vývoji* [online]. Olomouc: Časopis Kontakt, 2010 [cit. 2017-02-15]. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120423120621813827.pdf>
- 13) KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *O smrti a umírání: co by se lidé měli naučit od umírajících*. Přeložil Jiří KRÁLOVEC. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0911-9

- 14) KUPKA, Martin. *Jak si představujeme „dobrou smrt“?*. Psychologie dnes, 2008, roč. 14, č. 1, s. 20-23. ISSN: 1212-9607
- 15) KUPKA, Martin. *Klinická smrt jakožto změněný stav vědomí* [online]. Elektronický časopis ČMPS, 2008. Roč. 2, č. 3.. [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/pdf/kupka-ps1.pdf>
- 16) KUTNOHORSKÁ, Jana, Martina CICHÁ a Radoslav GOLDMANN. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3843-7
- 17) KUZNÍKOVÁ, Iva. *Sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3676-1
- 18) MACHŮ, Klára. *Postoje ke smrti* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: http://theses.cz/id/1c7e6o/Diplomov_prce_Klra_Mach_2012.pdf .
Magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
- 19) MACHŮ, Klára. *Spiritualita a postoje ke smrti* [online]. Olomouc, 2016 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: http://theses.cz/id/dnxnbe/Mach_disertace.pdf .
Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
- 20) MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4
- 21) MYERS, David G. *Sociální psychologie*. Přeložil Helena VAĐUROVÁ, přeložil Zuzana PASEKOVÁ, přeložil Milena BILDOVÁ. Brno: Edika, 2016. ISBN 978-80-266-0871-4
- 22) NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9
- 23) ONDRAČKA, Lubomír. *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*. V Praze: Cesta domů, 2010. ISBN 978-80-904516-3-6
- 24) *Ostravská univerzita* [online]. ©2014 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: https://portal.osu.cz/wps/portal/!ut/p/b1/jc_LCsIwEAXQb-kXZJomzWQ59GFSRKtFtNlIFiKVPjbi91t1pWlt7C6cC3eYY7XQEiOpAdmBud7fmrO_NkPv20d28THRtE1tIcO1phRsVuCGpOUg-AjqN0A2G0HJk6pEDqhm9hdkhFoCoMQQLJmdiQUA0Xz-vDjCP7198x9kO8PXmBi4hNMbFiZoTuxzrV5ru1FUBDcAdPRMaU!/dl4/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/pw/Z7_C9ARDIJ51O9AD0IEJ8QA5I20K0/act/id=0/p=browserRok=2016/p=browserProgram=847/p=prohlizeniAction=cz.zcu.stag.portlets168.prohlizeni.browser.BrowserSearchAction/p=browserSearch=searchProgram/p=browserFakulta=FSS/350927515773/-/

- 25) ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Vyhoštěná smrt*. Praha: Kalich, 2013. ISBN 978-80-7017-197-4
- 26) *Univerzita Pardubice* [online]. ©2016-2017 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z:
<http://evolupce.cz/obor/zdravotne-socialni-pracovnik>
- 27) *Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně* [online]. 2017 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z:
<http://ects.utb.cz/plan/8126?lang=cs>
- 28) URBANOVSKÁ, Eva a Pavel ŠKOBRTAL. *Sociální a pedagogická psychologie pro speciální pedagogy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3066-9
- 29) VÁVRA, Martin. *Nesnáze s měřením postojů* [online]. SDA Info, 2006 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: http://www.kmvp.wz.cz/sdai0601_vavra_merenipostoju.pdf
- 30) *Velký lékařský slovník* [online]. Copyright © Maxdorf 1998-2017 [cit. 2017-01-25]. Dostupné VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN z: <http://lekarske.slovniky.cz/pojem/smrt>
- 31) *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5
- 32) VIEWEGH, J.: *Psychologická hlediska péče o dlouhodobě nemocné a umírající*. 1. vyd. Brno: Ústav pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků, 1981, ISBN 978-80-247-1428-8
- 33) *Vysoká škola polytechnická Jihlava* [online]. 2016 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z:
<https://www.vspj.cz/zajemce-o-studium/bakalarske-studium/zdravotne-socialni-pracovnik>
- 34) ZADRAŽILOVÁ, Nicole. *Smrt a umírání z pohledu studentů psychologie a medicíny* [online]. Brno, 2016, [cit. 2017-04-10]. Dostupné z:
https://is.muni.cz/th/383817/ff_m/DP-final.txt. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně.
- 35) ZÁKON č. 96/2004 Sb. o nelékařských zdravotnických povoláních. In: *Zákony pro lidi* [online]. ©2010-2017 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-96>
- 36) ŽMOLÍK, Michal. *Postoje ke smrti v různých životních obdobích zejména v mladém dospělosti* [online]. Praha, 2005 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z:
[http://www.michalzmolik.cz/texty/Postoje%20ke%20smrti%20v%20ruznych%20zivo
tnich%20obdobich%20zejmena%20v%20mlade%20dospelosti.pdf](http://www.michalzmolik.cz/texty/Postoje%20ke%20smrti%20v%20ruznych%20zivotnich%20obdobich%20zejmena%20v%20mlade%20dospelosti.pdf). Bakalářská práce. Pražská vysoká škola psychosociálních studií.

11 PŘÍLOHY

Příloha A : Dotazník pro studenty oboru ZSP

DOTAZNÍK

Dobrý den,

Jmenuji se Lucie Nývltová a jsem studentkou třetího ročníku oboru Zdravotně-sociální pracovník, Fakulty zdravotnických studií, Univerzity Pardubice. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který poslouží jako podklad k mé bakalářské práci, která se zabývá tématem „Postoje studentů oboru Zdravotně-sociální pracovník ke smrti“.

Předem Vám děkuji za Vaši ochotu a čas.

1) Jakého jste pohlaví?

- a) muž   b) žena

2) V jakém ročníku studia se nacházíte?

- a) v prvním   b) ve třetím

Pokud jste zvolili variantu a), prosím, pokračujte otázkou číslo 6.

Pokud jste zvolili variantu b), prosím, pokračujte následující otázkou.

3) Setkal/a jste se během tohoto studia – praxe na VŠ se smrtí ?

- a) ano   b) ne

Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a ANO, zodpovězte, prosím, otázky č. 4 a č. 5.

Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a NE, pokračujte, prosím, otázkou č. 6.

4) Jak na Vás setkání se smrtí zapůsobilo?

zcela pozitivně	spíše pozitivně	neutrálně	spíše negativně	zcela negativně
1	2	3	4	5

5) Myslíte si, že toto setkání se smrtí nějak změnilo Vaše dosavadní vnímání smrti?

- a) ano   b) ne   c) neumím posoudit

6) Označil/a byste sám/u sebe pojmem věřící?

- a) ano   b) ne

7) Jste pokřtěný/á ?

- a) ano   b) ne

8) Jste praktikující věřící (tzn. chodíte pravidelně např.: do kostela a dodržujete další rituály spojené s Vaší vírou) ?

- a) ano   b) ne

Dotazník Death Attitudes Profile – Revised (DAP-R)

Tento dotazník obsahuje několik tvrzení, která se vztahují k různým postojům ke smrti. Pečlivě si přečtete každé prohlášení a poté označte, do jaké míry s ním souhlasíte nebo nesouhlasíte. Jestliže nevíte, označte „nevím“. Nicméně kolonku „nevím“ používejte výjimečně. Je důležité, abyste pracovali s každým tvrzením a na každé odpověděli. Mnoho tvrzení se bude zdát navzájem podobných, ale všechna jsou nezbytná, aby ukázaly jemné rozdíly v postojích.

1	2	3	4	5	6	7
zcela souhlasím		spíše souhlasím	nevím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím	zcela nesouhlasím

1.	Smrt je bezpochyby hrozivá zkušenost.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Vyhlídky na mou vlastní smrt ve mně vzbuzuje úzkost.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Vyhýbám se myšlenkám na smrt za každou cenu.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Věřím, že po smrti budu v nebi.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Smrt ukončí všechna moje trápení.	1	2	3	4	5	6	7
6.	Smrt by měla být nahlížena jako přirozená, nepopíratelná a nevyhnutelná skutečnost.	1	2	3	4	5	6	7
7.	Jsem rozrušený/á z konečnosti smrti.	1	2	3	4	5	6	7
8.	Smrt je vstupem na místo konečného uspokojení.	1	2	3	4	5	6	7
9.	Smrt nabízí možnost úniku z tohoto hrozného světa.	1	2	3	4	5	6	7
10.	Kdykoliv mi na mysl přijde myšlenka na smrt, snažím se ji odehnat.	1	2	3	4	5	6	7
11.	Smrt je vysvobozením z bolesti a utrpení.	1	2	3	4	5	6	7
12.	Snažím se nemyslet na smrt.	1	2	3	4	5	6	7
13.	Věřím tomu, že nebe bude mnohem lepší místo než tento svět.	1	2	3	4	5	6	7
14.	Smrt je přirozená součást života.	1	2	3	4	5	6	7

15.	Smrt je sjednocení se s Bohem a věčné blaho.	1	2	3	4	5	6	7
16.	Smrt přináší příslib nového a blaženého života.	1	2	3	4	5	6	7
17.	Smrti bych se nebál/a, ani ji nevítal/a.	1	2	3	4	5	6	7
18.	Mám intenzivní strach ze smrti.	1	2	3	4	5	6	7
19.	Zcela se vyhýbám myšlenkám na smrt.	1	2	3	4	5	6	7
20.	Téma života po smrti mě hodně znepokojuje.	1	2	3	4	5	6	7
21.	Fakt, že smrt bude znamenat konec všeho tak, jak to znám, mě děsí.	1	2	3	4	5	6	7
22.	Těším se na znovushledání se svými milovanými, až zemřu.	1	2	3	4	5	6	7
23.	Pohlížím na smrt jako na úlevu od pozemského trápení.	1	2	3	4	5	6	7
24.	Smrt je jednoduše součástí procesu života.	1	2	3	4	5	6	7
25.	Vidím smrt jako přechod na věčné a požehnané místo.	1	2	3	4	5	6	7
26.	Snažím se nemít nic společného s tématem smrti.	1	2	3	4	5	6	7
27.	Smrt nabízí úžasné osvobození duše.	1	2	3	4	5	6	7
28.	Víra v posmrtný život mi při střetávání se smrtí dává pocit klidu.	1	2	3	4	5	6	7
29.	Vidím smrt jako úlevu z tíhy tohoto života.	1	2	3	4	5	6	7
30.	Smrt není ani dobrá, ani špatná.	1	2	3	4	5	6	7
31.	Těším se na život po smrti.	1	2	3	4	5	6	7
32.	Trápí mě nejistota plynoucí z toho, že nevím, co přijde po smrti.	1	2	3	4	5	6	7

Autoři dotazníku DAP-R : Paul T. P. Wong, Gary T. Reker, Gina Gesser

Do českého jazyka přeložily: PhDr. Olga Pechová, PhD. a Mgr. Klára Machů